

СТАНДАРДНЕ ОПЕРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И ЗАШТИТУ ИЗБЕГЛИЦА И МИГРАНАТА
ОД РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

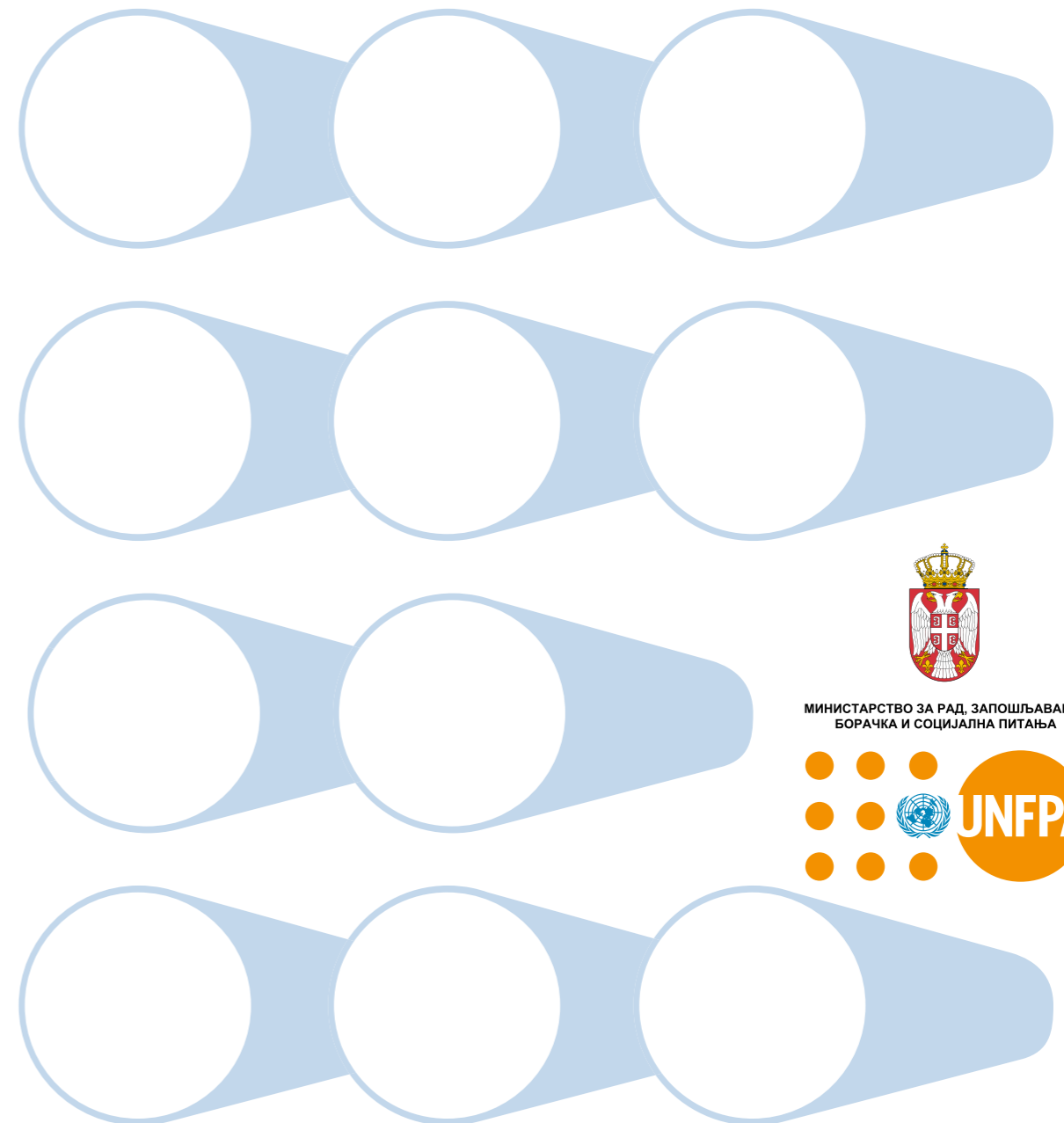
МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ,
БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА

СТАНДАРДНЕ ОПЕРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И ЗАШТИТУ ЛИЦА ИЗ МЕШОВИТИХ
МИГРАЦИЈА ОД РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ,
БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

БЦМ – Балкански центар за миграције и хуманитарне активности

ВКИУН – Високи комесаријат за избеглице Уједињених нација

ВРЦ – Женска комисија за избеглице (енгл. Women’s Refugee Commission – WRC)

ДЗ – Дом здравља

ДРЦ – Дански савет за избеглице (Danish Refugee Council)

ИАСЦ – Међуагенцијски комитет (енгл. Inter-Agency Standing Committee – IASC)

ИДЦ – Удружење грађана „Иницијатива за развој и сарадњу“ (Initiative for Development and Corporation)

ИОМ – Међународна организација за миграције (International Organization for Migration)

КИРС – Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије

ОЦД – Организације цивилног друштва

ПИН – Psychosocial Innovation Network

РЗН – родно засновано насиље

СЗО – Светска здравствена организација

СОП – Стандардне оперативне процедуре Републике Србије за превенцију и заштиту лица из мешовитих миграција од родно заснованог насиља

УНИЦЕФ – Дечији фонд Уједињених нација (енгл. United Nations Children’s Fund - UNICEF)

УНФПА – Популациони фонд Уједињених нација (енгл. United Nations Population Fund – UNFPA)

УНХЦР – Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (енгл. United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR)

ЦЗА – Центар за тражиоце азила

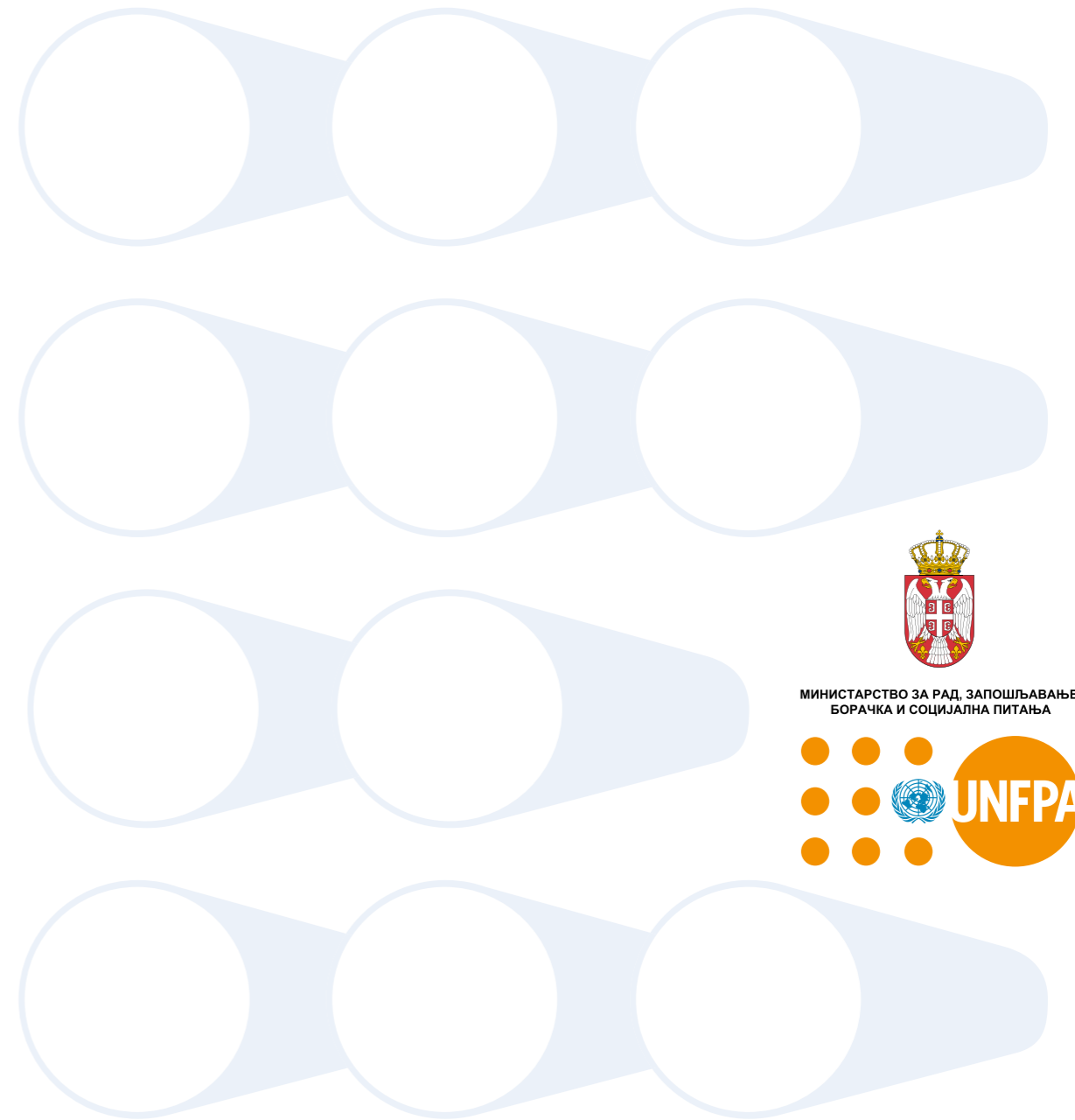
ЦКПР – Центар за кризну политику и реаговање

ЦРС – Catholic Relief Service

ЦСР – Центар за социјални рад

САДРЖАЈ

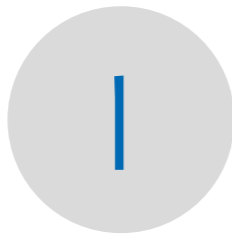
ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА	5
I. УВОД	8
Измењена миграциона ситуација у Европи и претња од родно заснованог насиља	8
Како је израђен СОП	9
Коме је намењен СОП	11
II. МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР ЗА СОП	12
III. НАЦИОНАЛНИ ПРАВНИ ОКВИР ЗА СОП	15
IV. ОПШТИ ПРИНЦИПИ, СВРХА И ЦИЉЕВИ СОП-а	21
V. ДЕФИНИЦИЈЕ ПОЈМОВА	23
VI. МИНИМАЛНИ СТАНДАРДИ ПОСТУПАЊА	27
1. Угроженост и фактори ризика	28
1.1. Угроженост	28
1.2. Фактори ризика	28
2. Ширење информација (дифузија/дисеминација)	31
3. Хитан одговор – прва помоћ	31
3.1. Процедура коју треба спровести приликом збрињавања жртава силовања	32
3.2. Хитна медицинска интервенција и заштита полног и репродуктивног здравља	34
3.3. Психолошка прва помоћ	34
3.4. Специјалне мере заштите	36
VII. ЗБРИЊАВАЊЕ СЛУЧАЈЕВА РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА	38
1. Обелодањивање насиља	39
2. Информисање жртве о процедурама	40
VIII. ПРОЦЕДУРЕ И ЗАДУЖЕЊА У ОДГОВОРУ ПО СЕКТОРИМА	41
1. Медицинска помоћ	42
2. Психо-социјална помоћ	43
3. Безбедност	44
4. Правна помоћ	45
5. Поступање полиције у случају родно заснованог насиља	45
6. Кривично гоњење	46
7. Поступак азила	46
IX. КООРДИНАЦИЈА	47
X. ПРЕВЕНЦИЈА	48
XI. ЕВИДЕНЦИЈА, ПОДАЦИ, ПРАЋЕЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА	50
1. Сврха евидентирања и прикупљања података	50
2. Евидентирање пријављеног насиља	51
3. Праћење	51
4. Реализација	51

МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ,
БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА

Сви појмови употребљени у Стандардним оперативним процедурама Републике Србије за превенцију и заштиту лица из мешовитих миграција од родно заснованог насиља који су мушког граматичког рода односе се на особе и мушког и женског пола.

УВОД

„...У установама и организацијама у којима запослени долазе у сусрет са женама жртвама насиља, мора се имати у виду да трагови насиља не морају увек да буду у виду повреда, модрица или других физичких манифестација. Професионалци су дужни да уоче и препознају и друге знаке насиља и изразе сумњу да је оно присутно, као и да то примерено документују. То се постиже уколико се током обављања редовних активности и пружања других услуга постављају одговарајућа питања, односно обавља провера насиља у свим индикуваним ситуацијама. Осим у ситуацијама када су трагови насиља видљиви, провера насиља се обавезно обавља када постоји уверљива изјава жртве или сведока, или су присутне друге околности, медицински или психолошки симптоми који упућују да насиље постоји. Кад год је могуће, потребно је поставити уобичајна питања о насиљу, било да је у питању интервенција полиције, здравствених служби или центара за социјални рад...”¹

Измењена миграциона ситуација у Европи и претња од родно заснованог насиља

Родно засновано насиље угрожава живот, здравље, људска права и безбедност. Оно је један од највећих изазова са којима се сусрећу појединци, породице и читаве заједнице. Дубоко је укоренено у родној неравноправности и обичајима који обесправљују и дискриминишу жене и одузимају им права. У кризним ситуацијама оно може бити у порасту зато што расту ризици и угроженост, а заштита коју пружају породица и заједница су у исто време ослабиле. Иако родно засновано насиље може бити усмерено и на мушкарце и на жене, њиме су чешће погођене жене и девојчице.

Званични извештај „Ризици заштите за жене и девојчице у европској избегличкој и мигрантској кризи”, који су заједнички израдили УНФПА, УНХЦР и ВРЦ у новембру 2015. године, утврдио је које су групе нарочито изложене ризику, због чега им је потребна координисана и проактивна заштита. То су жене које путују саме или с децом, жене у другом стању, жене које доје, девојчице

у пубертету, децу без пратње, децу у децјем браку – која понекад и сама имају децу, особе са инвалидитетом и старији мушкарци и жене. У извештају су наведене и највеће претње и случајеви насиља онако како су их описала лица из мешовитих миграција (даље у тексту: мигранти) са којима се разговарало током њихове руте. То су случајеви принуде и експлоатације, силовања, трговине људима и трговине органима. Жене и девојчице, нарочито оне које путују саме, изложене су нарочито високом ризику од одређених облика насиља, превасходно од сексуалног и родно заснованог насиља, које над њима чине кријумчари, криминалне групе и појединци у земљама у оквиру руте.

У недавно ревидираним Смерницама међуагенцијског комитета за хуманитарне интервенције у случајевима родно заснованог насиља (2015)² каже се да, упркос томе што је број пријављених случајева често мали, сви учесници који су укључени у одговор на ванредне ситуације морају да претпоставе да се родно засновано насиље догађа, да га третирају као озбиљан и по живот опасан ризик, као и да предузимају мере за смањење ризика од родно заснованог насиља путем секторских интервенција, без обзира на присуство или одсуство конкретних доказа, односно без обзира на број пријављених случајева.

Европа и Блиски исток тренутно пролазе кроз највећу мигрантску кризу од Другог светског рата. Само у 2015. години, преко милион мушкараца, жена и деце су, бежећи од рата и насиља у својим земљама порекла, пошли на мукотрпан пут до Европе. Око 80% ових особа, пролазећи кроз велики број земаља у року од само неколико дана, стигло је преко Грчке, а многи од њих су пропутовали кроз Србију, настављајући свој пут ка Северној и Западној Европи. После затварања граница на балканској рути прилив миграната у Србију знатно се смањио. Међутим, на њеној територији још увек борави више хиљада миграната, од којих већина не види Србију као земљу крајњег одређишта, али у којој, због тренутних прилика на балканској рути – дуже бораве.

Имајући то у виду, управљање овим токовима велики је изазов за све земље на мигрантској рути. Један од изазова је, свакако, и обезбеђивање одговарајућих мера заштите, као и процедура за њихово спровођење.

У ситуацијама као што је мигрантска криза борба против ове врсте насиља вишеструко се усложњава, имајући нарочито у виду да је заштиту потребно пружити мигрантима који долазе из различитих држава, не познају језик, прописе, врло често немају средстава за живот, или су болесни, уморни и уплашени.

Стандардне оперативне процедуре Републике Србије за превенцију и заштиту миграната од родно заснованог насиља (у даљем тексту: СОП) представљају одговор на изазов пружања заштите особама погођеним кризом, које се налазе у транзиту, расељењу и привременом боравку. Препоруке, начела и смернице дате у оквиру ових стандардних оперативних процедура вредни су инструменти за заштиту жртва родно заснованог насиља међу особама које се у земљи налазе у транзиту или расељењу.

Како је израђен СОП

У покушају да објасни шта чини делотворну и одговарајућу превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама, УНФПА је крајем 2015. године дефинисала Минималне стандарде за превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама (у даљем тексту: Минимални стандарди УНФПА), које треба применити у различитим ванредним ситуацијама.³ Иако су ти стандарди превасходно намењени запосленима при УНФПА и њеним партнерима, они се могу усвојити и на ширем нивоу и у потпуности применити у свим случајевима родно за-

¹ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, Београд, 2011. Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, Београд, 2011.

² Inter-Agency Standing Committee (IASC) Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings. http://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf

³ Минимални стандарди за превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама, УНФПА, 2015.

снованог насиља, нарочито кад су ти случајеви настали у ванредним ситуацијама. Користећи се тим стандардима и њиховим главним смерницама, могуће је дефинисати применљиве стандардне оперативне процедуре које требају да примењују сви учесници који се баве родно заснованим насиљем дуж мигрантске руте.

Као што је наведено у Минималним стандардима УНФПА, основни принцип у борби против родно заснованог насиља јесте **приступ усмерен ка жртви**, који ствара окружење подршке у којем се поштују права и жеље жртве, осигурава њена безбедност, а с њом поступа са достојанством и поштовањем. Приступ усмерен ка жртви је заснован на следећем:

- **безбедност:** безбедност и сигурност жртве и њене деце су приоритет;
- **однос поверења:** жртве имају право да бирају коме желе или не желе да испричају своју причу; са жртвом је важно развити однос поверења заснован на информацијама, али и потпуним обавештењима;
- **поштовање приватности:** сви поступци који се предузимају требају да буду засновани на поштовању приватности, а подаци и информације се могу размењивати само у сврху помоћи и подршке жртви, водећи рачуна о слободи избора, жељи, праву и достојанству жртве; улога оних који дају услуге јесте да олакшају жртви да се опорави и обезбеде ресурсе за помоћ жртви;
- **забрана дискриминације:** према жртвама треба да се поступа равноправно и правично, без обзира на њихове године, пол, расу, веру, држављанство, етничку припадност, сексуалну оријентацију или неко друго лично својство.⁴

УНФПА Србија је у априлу 2016. године организовала први састанак с темом стандардних оперативних процедура за случај родно заснованог насиља, као и да се укаже на потребу за драгоценом међусекторском сарадњом свих који учествују у пружању помоћи и подршке жртвама родно заснованог насиља.

Окупивши представнике ресорних министарстава, тј. Министарства здравља, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства унутрашњих послова и Министарства правде, као и представнике Комесаријата за избеглице и миграције, ОЦД Атина, Данског савета за избеглице и агенција УН, овај састанак је имао за циљ да дефинише платформу за расправу о прилагођавању стандардних оперативних процедура за потребе поступања релевантних учесника у превенцији и заштити миграната од родно заснованог насиља у Републици Србији.

Договорено је да се СОП прилагоди специфичним потребама мигрантске кризе у Србији, тренутним праксама и методама рада, као и потребним минимумима знања и вештина, уз разумевање ситуације и различитих нивоа одговорности свих учесника у превенцији, препознавању, психо-социјалној првој помоћи и упућивању у случајевима родно заснованог насиља.

У јуну 2016. године одржан је други састанак релевантних учесника, на коме се расправљало о минималним стандардима у оквиру сваког сектора, као и о првом нацрту СОП-а. Поред представника институција које су присуствовале првом састанку, дискусији су се придружили независни државни органи надлежни за заштиту људских права, као и одређени број организација цивилног друштва које раде непосредно на терену. Трећи састанак радне групе одржан је у септембру 2016. године; на њему се, између осталог, разговарало о неопходним корацима за збрињавање жртава силовања и унапређивање координације на терену. Учесници су у писаној и усменој форми изнели своје коментаре и предлоге за побољшање документа, који су сада у њега и укључени.

Коме је намењен СОП

СОП је намењен свим установама и организацијама које су оперативне дуж руте кретања миграната, као и онима које организују збрињавање миграната у Србији – а то су, првенствено, подручне полицијске управе, домови здравља, надлежна јавна тужилаштва и судови опште надлежности, центри за социјални рад и друге установе социјалне заштите које обезбеђују услуге смештаја, центри за породични смештај и усвојење, Центар за заштиту жртава трговине људима, Комесаријат за избеглице и миграције, Канцеларија за азил, јавна тужилаштва, судови опште надлежности, Канцеларија за азил при Министарству унутрашњих послова, Црвени крст Србије, УНХЦР, УНИЦЕФ и међународне и домаће ОЦД (у даљем тексту: учесници).

С тим у вези, превенција родно заснованог насиља и одговор на њега захтевају заједнички, синхронизован приступ свих учесника укључених у решавање тог проблема.

Учесници ће се договарати о корацима у поступању, који ће бити предмет Анекса СОП-а и који су подложни изменама, у зависности од ситуације на терену.

МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР ЗА СОП

Конвенцијом о статусу избеглица⁵ из 1951. године, као и Протоколом уз Конвенцију из 1967. године, прописано је да је избеглица свако лице које се, бојећи се оправдано да ће бити прогањано због своје расе, своје вере, своје националности, своје припадности некој друштвеној групи или својих политичких мишљења, нађе изван земље чије држављанство има и које не жели, или због тог страха неће да тражи заштиту те земље; или које, ако нема држављанство а налази се изван земље у којој је имало своје стално место боравка, услед таквих догађаја не може или због страха не жели да се у њу врати. У случају када се ради о лицу које има више од једног држављанства, израз „земља чије држављанство оно има” односи се на сваку земљу чије држављанство то лице има. Неће се сматрати да је лишено заштите земље чије држављанство оно има свако лице које, без оправданог разлога основаног на оправданом страховању, није тражило заштиту једне од земаља чије држављанство оно има.

С тим у вези, Конвенција о статусу избеглица, као и Протокол из 1967. године, као разлоге прогона не наводе прогон по основу рода, али наводе да је, у смислу Конвенције, припадност одређеној друштвеној групи потребно шире тумачити, а то тумачење укључује и заштиту особа од родно заснованог прогона. На основу те интерпретације, Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици⁶, која је донета у Истамбулу 2011. године, прописује стандарде када су у питању тражитељке азила, мигранткиње и жене избеглице. Конвенција у чл. 6 прописује обавезност за стране потписнице да раде на укључивању питања рода у примени и процени утицаја одредаба те конвенције и на промоцији и делотворној примени политика једнакости између жена и мушкараца. Глава VII Конвенције односи се на миграције и азил, и у њој је, поред осталог, прописано да се стране обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере које ће обезбедити да родно засновано насиље над женама буде препознато као облик прогањања у смислу чл. 1А(2) Конвенције о статусу избеглица из 1951. године, а и као вид озбиљног угрожавања које захтева комплементарну, односно супсидијарну заштиту. Када је реч о тражитељкама азила и женама избеглицама у праву Европске уније, важно је поменути и Директиву 2011/95/ЕУ Европског парламента и Савета о стандардима за квалификацију држављана трећих земаља или особа без држављанства за остваривање међународне за-

штите, за јединствени статус избеглица или особа које испуњавају услове за супсидијарну заштиту, као и за садржај одобрене заштите (преиначена)⁷. У чл. 9, ст. (ф) Директиве као основ прогона предвиђен је и пол, дела прогона која су специфично везана за пол, као и дела која су везана за малолетнике.

Битно је поменути и Међународни пакт о грађанским и политичким правима⁸, који обавезује државе чланице тог пакта да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност права призната тим пактом без обзира на расу, боју, пол, језик, веру, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност. Од значаја за уживање и заштиту економских и социјалних права миграната и лица која траже азил јесте и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима⁹. Поред тога, треба поменути и Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака¹⁰ и Конвенцију о елиминацији расне дискриминације¹¹.

Осим наведеног, релевантни међународни акти у области заштите од насиља у породици и у партнерским односима¹² јесу следећи:

- Универзална декларација Уједињених нација о људским правима (1948);
- Конвенција Уједињених нација о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW), која је најважнији међународни уговор у области права жена; општа препорука бр. 19 Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена (Комитета CEDAW) из 1992. године налаже предузимање свих неопходних мера ради елиминисања дискриминације жена и сузбијања насиља над женама, укључујући усвајање специфичне легислативе о свим облицима насиља над женама, кривичне санкције за починиоце насиља, грађанске правне лекове, превентивне и заштитне мере;
- Декларација Уједињених нација о елиминисању насиља над женама (1993), која конкретизује акције које би држава требала да предузме да би елиминисала насиље у породици, а под којима подразумева одговарајуће кривично законодавство, развијање националних планова акције, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обуку и родну сензибилизацију јавних службеника, као и обезбеђивање ресурса из буџета владе намењених борби против насиља над женама;
- Резолуција Комисије Уједињених нација за људска права 2003/45, која је посвећена елиминисању насиља над женама и која подстиче владе да уведу „афирмативну обавезу да унапређују људска права жена и девојчица, и да са дужном пажњом спречавају, истражују и кажњавају све чинове насиља над женама и девојчицама”;
- Конвенција Уједињених нација о правима детета (1989), која истиче да су државе обавезне да предузимају „све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког и менталног насиља”;
- Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом (2006), која у чл. 6 истиче да државе потписнице признају да су жене и девојчице са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији и да ће у том смислу предузети мере ради осигуравања пуног и равноправног уживања свих људских права и основних слобода од стране жена и девојчица са инвалидитетом;
- Пекиншка декларација и Платформа за акцију (1995), која у области насиља у породици као приоритетно питање препоручује преиспитивање и ревизију законодавства и предузимање других потребних мера, уз стварање одговарајућих механизма, како би се обезбедило да све жене уживају заштиту од насиља у породици, које треба да се третира као кривично дело кажњиво законом (т. 124–126);

7 Directive 2011/95/EU of European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted”, *Official Journal L 337/9*.

8 Пакт је усвојен 1966. године, а га је СФРЈ ратификовала 30. јануара 1971. године („Службени лист СФРЈ”, бр. 7/71).

9 „Службени лист СФРЈ”, бр. 7/71.

10 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 9/91.

11 „Службени лист СФРЈ”, бр. 1/67.

12 Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, који је Република Србија усвојила 2011. године.

5 „Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, бр. 7/60.

6 „Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 12/13.

- Миленијумски циљеви развоја, усвојени на Миленијумском самиту УН (2000), и Циљеви одрживог развоја, усвојени на Самиту одрживог развоја (2015); трећи циљ одрживог развоја промовише здрав живот и добробит свих људи, свих животних доби, док се пети циљ одрживог развоја односи на оснаживање жена и промовисање родне равноправности;
- Препорука бр. R (90) 2Е Комитета министара Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици, која препоручује предузимање посебних мера у области информисања, раног препознавања насиља, пријављивања насиља, пружања помоћи и терапије (услуге СОС телефона, кризних и саветодавних центара), мера у корист деце, мера у корист жена, мера за починиоце насиља, мера у области образовања (нпр. креирање превентивних програма за децу у школама) итд.;
- Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у породици, која подстиче државе чланице да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају чинове насиља у породици и да обезбеђују заштиту жртвама;
- Препорука 1905 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе, усвојена у марту 2010. године, која указује на неопходност заштите деце која су сведоци насиља у породици, а ослања се на Резолуцију 1714 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе о деци сведоцима насиља у породици;
- Препорука Савета Европе РЕЦ (2002)5 Комитета министара државама чланицама о заштити жена од насиља;
- Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (2010).

НАЦИОНАЛНИ ПРАВНИ ОКВИР ЗА СОП

Одредбама чл. 57 Устава Републике Србије¹³ гарантује се/јемчи се странцу који основано страхује од прогона због своје расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или припадности некој групи или због својих политичких уверења, да има право на уточиште у Републици Србији, као и да се поступак стицања уточишта уређује законом. Такође, Устав Републике Србије у чл. 21 забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена Законом о забрани дискриминације¹⁴, којим се уређује општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације, као и поступци заштите од дискриминације. Одредбама чл. 2 овог закона прописано је да дискриминација и дискриминаторно поступање означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање одн. пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, који се заснивају на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима. Између осталог, овај закон забрањује и физичко и друго насиље, експлоатацију, изражавање мржње, омаловажавања, уцењивања и узнемиравања с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

13 „Службени гласник РС”, бр. 98/06.

14 „Службени гласник РС”, бр. 22/09.

15 „Службени гласник РС”, бр. 24/18.

Закон о азилу и привременој заштити¹⁵ уређује статус, права и обавезе тражилаца азила и лица којима је одобрено право на азил и привремену заштиту, начела, услове и поступак за одобрење и престанак права на азил и привремену заштиту, као и друга питања од значаја за азил и привремену заштиту. Овим законом регулисане су и врсте исправа које Министарство унутрашњих послова издаје лицима која су регистрована у евиденцијама Министарства.

Законом о управљању миграцијама¹⁶ уређени су управљање миграцијама, начела, орган надлежан за управљање миграцијама и јединствени систем прикупљања и размене података у области управљања миграцијама. Осим тога, тим законом се уређује питање надлежности за смештај и интеграцију лица којима су признати право на уточиште и супсидијарна заштита.

Закон о странцима¹⁷ уређује услове за улазак, кретање, боравак и враћање странаца, као и надлежност и послове органа државне управе Републике Србије, у вези са уласком, кретањем, боравком странаца на територији Републике Србије и њиховим враћањем из Републике Србије. Овај закон се не примењује на странце који су поднели захтев за добијање азила или којима је у Републици Србији одобрен азил или привремена заштита, ако законом није другачије одређено. Такође овим законом регулише се одређивање, трајање, отпуштање, правни лекови, кућни ред и правила у прихватилишту за странце, као и хуманитарни боравак.

Законом о граничној контроли¹⁸ уређују се гранична контрола, полицијска овлашћења у вршењу граничне контроле ради спречавања вршења и откривања и расветљавања кривичних дела и прекршаја, спречавања ирегуларних (незаконитих) миграција и спречавања и откривања других радњи којима се нарушава јавни ред и мир, правни поредак и јавна безбедност, као и сарадња између органа државне управе који су надлежни за интегрисано управљање границом. Као један од невојних изазова, ризика и претњи по државну границу јесте и мигрантска криза. Такође овим законом уређени су и послови граничне полиције ван подручја граничног прелаза.

Законом о равноправности полова¹⁹ уређује се стварање једнаких могућности остваривања права и обавеза, предузимање посебних мера за спречавање и отклањање дискриминације засноване на полу и роду и поступак правне заштите. Овај Закон регулише и равноправност полова, у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, Уставом и законом.

Породични законом²⁰ прописано је да је насиље у породици забрањено и да свако има, у складу са законом, право на заштиту од насиља у породици. Тај закон, такође, уређује брак и односе у браку, односе у ванбрачној заједници, односе детета и родитеља, усвојење, хранитељство, старатељство, издржавање, имовинске односе у породици, поступке у вези с породичним односима и лично име.

Закон о спречавању насиља у породици²¹ уређује спречавање насиља у породици и поступање државних органа и установа у спречавању насиља у породици и пружању заштите и подршке жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела из чл. 4 ст. 1. закона кад им је таква заштита и подршка потребна. Овај закон не примењује се на малолетна лица која учине насиље. Циљ овог закона је да на општи и јединствен начин уреди организацију и поступање државних органа и установа и тиме омогући делотворно спречавање насиља у породици и хитну, благовремену и делотворну заштиту и подршку жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела из чл. 4. став 1. Закона о спречавању насиља у породици кроз координисани рад свих институција.

Одредбама чл. 3 овог закона прописано је да се спречавање насиља у породици састоји од скупа мера којима се открива да ли прети непосредна опасност од насиља у породици и скупа мера које се примењују када је непосредна опасност откривена. Непосредна опасност од насиља у породици постоји када из понашања могућег учиниоца и других околности произлази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји учини по први пут или понови насиље у породици. Насиље у породици, у смислу овог закона, јесте чин физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу с којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена, или са којим је сродник по тазбини до другог степена, или коме је усвојитељ, усвојеник, храненик или хранитељ, или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству. Закон је унео и низ новина у погледу организације и поступања надлежних органа (тужилаштва, полиције, центра за социјални рад), наложио обавезну мултисекторску сарадњу, као и у погледу хитних мера које се могу изрећи насилнику (мера привременог удаљења учиниоца из стана, мера привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и прилази јој), као и обавезу надлежних органа и установа да већ у првом контакту са жртвом насиља у породици или жртвом кривичног дела из овог закона дају жртви потпуна обавештења о органима, правним лицима и удружењима који јој пружају заштиту и подршку, **на начин и на језику који жртва насиља разуме**. Уз то, овај закон предвиђа изразу индивидуалног плана заштите и подршке жртви насиља и кривичних дела из чл. 4 ст. 1 закона, који садржи мере заштите и мере подршке и у коме морају бити назначени конкретни извршиоци мера, као и рокови у којима се мере морају предузети – чл. 31 закона, као и увођење Централне евиденције, коју води Републичко јавно тужилаштво. Овај закон је почео да се примењује од 1. јуна 2017. године.

Законик о кривичном поступку у чл. 103. ст. 1. предвиђа услове за одређивање својства посебно осетљивог сведока, који је с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја посебно осетљив, када му орган поступка може по службеној дужности или на захтев странака или самог сведока одредити статус посебно осетљивог сведока. Такође, ако сматра да је то потребно ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, орган поступка ће донети решење о постављању пуномоћника сведоку, а јавни тужилац или председник суда ће поставити пуномоћника по редоследу са списка адвоката који суду доставља надлежна адвокатска комора за одређивање бранилаца по службеној дужности (члан 76).

Поред набројаних закона, битно је поменути и Закон о социјалној заштити,²² којим је прописано да корисници социјалне заштите могу бити и страни држављани и лица без држављанства, у складу са законом и међународним уговорима. Овим законом прописана је и надлежност установа социјалне заштите. Такође, одредбама чл. 41 овог закона прописано је да је малолетно лице и пунолетно лице до навршених 26 година живота корисник права и услуга социјалне заштите када му је услед породичних и других животних околности угрожено здравље, безбедност и развој, односно када је извесно да без подршке система социјалне заштите не може достићи оптималан ниво развоја, нарочито ако постоји опасност да ће постати жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су му физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени давањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара, али и пунолетно лице од навршених 26 година када су његово благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву угрожени ризицима услед старости, инвалидитета, болести, породичних и других околности, а нарочито ако постоји опасност да ће постати жртва или ако јесте жртва самозанемаривања, занемаривања, злостављања, експлоатације и насиља у породици.

Од велике важности је и Закон о здравственој заштити²³, који поред забране дискриминације приликом пружања услуга здравствене заштите уређује и систем здравствене заштите, организацију здравствене службе, друштвену бригу за здравље становништва, општи интерес у здравственој заштити, права и обавезе пацијената, здравствену заштиту странаца, као и друга питања од значаја за организацију и спровођење здравствене заштите. Овај закон као један од општих интереса прописује и пружање хит-

16 „Службени гласник РС”, бр. 107/12.

17 „Службени гласник РС”, бр. 24/18 и 31/19.

18 „Службени гласник РС”, бр. 24/18.

19 „Службени гласник РС”, бр. 104/09.

20 „Службени гласник РС”, бр. 18/05 и 72/11.

21 „Службени гласник РС”, бр. 94/16.

22 „Службени гласник РС”, бр. 24/11.

23 „Службени гласник РС”, бр. 25/19.

не медицинске помоћи лицима непознатог пребивалишта и другим лицима која право на хитну медицинску помоћ не остварују на другачији начин у складу са законом. Одредбама чл. 238–243 овог закона прописана је здравствена заштита странаца, при чему је од велике важности да се из буџета Републике Србије плаћа накнада здравственим установама према ценовнику здравствених услуга који је усвојила организација обавезног здравственог осигурања за здравствене услуге које су обухваћене обавезним здравственим осигурањем, и то за здравствене услуге које су, поред осталих, пружене странцима којима је одобрен азил у Републици Србији, ако су материјално необезбеђени, као и странцима који су жртве трговине људима.

Значајан је и Закон о заштити лица са менталним сметњама²⁴, којим се уређују основна начела, организовање и спровођење заштите менталног здравља, начин и поступак, организација и услови лечења и смештај без пристанка лица са менталним сметњама у стационарне и друге здравствене установе. Овим законом одређен је и појам лица са менталним сметњама, које се дефинише као недовољно ментално развијено лице, лице са поремећајима менталног здравља, односно лице оболело од болести зависности (злоупотреба психоактивних супстанци – алкохол, дрога).

Кривични законик²⁵ прописује кривична дела која су у вези с родно заснованим насиљем, а која су сврстана у одређене групе кривичних дела (против живота и тела, против слобода и права човека и грађанина, против полне слободе, против брака и породице, против јавног реда и мира). У новембру 2016. године усвојен је Закон о изменама и допунама Кривичног законика²⁶ и прописана су нова кривична дела, као што су: сакаћење женског полног органа, прогањање, полно узнемиравање и принудно закључење брака. Један од циљева уведених измена био је и усаглашавање овог законика са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

Осим наведених закона важно је поменути и Закон о основама система образовања и васпитања²⁷, Закон о јавном реду и миру²⁸, Закон о прекршајима²⁹, Закон о здравственом осигурању³⁰, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом³¹. Националну стратегију за родну равноправност за период од 2016 до 2020. године са Акционим планом од 2016. до 2018. године³², Програм за заштиту жена од насиља у породици и партнерским односима у Аутономној покрајини Војводини од 2014. до 2020. године, који је усаглашен са садржајем конвенције Савета Европе.

Имајући у виду да је насиље у породици специфична врста насиља коју учинилац врши злоупотребом моћи, те да насиље угрожава основна људска права и достојанство жртве, али и сваког члана заједнице, појавила се потреба да се у друштву уреди поступање и сарадња установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима на јединствен и свеобухватан начин. С тим у вези, Влада је усвојила 2011. године Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, којим је прописано да обавезу поступања у случају насиља у породици имају: полиција, установе социјалне заштите и други пружаоци услуга у систему социјалне заштите, здравствене установе и други облици здравствене службе, установе у систему образовања и васпитања у случајевима када су укључена деца сведоци насиља, јавно тужилаштво, редовни и прекршајни судови. Такође су донети и посебни протоколи, и то: Посебан протокол Министарства здравља Републике Србије за

заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу³³, Посебан протокол о поступању центара за социјални рад – органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима³⁴, Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима³⁵ и Посебан протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима³⁶.

Главни циљ тих протокола јесте да се покрене брз, ефикасан и координисан поступак који тренутно прекида насиље, штити жртву од даљег насиља, уређује начин евидентирања повреде после пружене здравствене услуге и обезбеђује одговарајућу правну и психо-социјалну помоћ којом се обезбеђује рехабилитација и интеграција жртве.

Осим тих протокола, од великог значаја су и Општи и посебни протоколи за заштиту деце од злостављања и занемаривања, у којима се наводе критеријуми за разликовање злостављања и занемаривања детета и који повезују институције система у заштити злостављане и занемарене деце (Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања; Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања; Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања; Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања; Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања; Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама³⁷).

Влада је основала Радну групу за решавање проблема мешовитих миграционих токова³⁸ којој председава министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и чији су чланови министар унутрашњих послова, министар одбране, министар здравља, министар спољних послова, министар без портфеља задужен за европске интеграције и комесар за избеглице и миграције. Задатак радне групе је да прати, анализира и разматра питања мешовитих миграционих токова у Републици Србији, с посебним освртом на проблеме у овој области, да даје анализе стања и предлаже мере за решавање уочених проблема и усклађивање ставова надлежних државних органа и других организација и институција које се баве питањем мешовитих миграционих токова.

Разумевајући важност поштовања људских права и недискриминације, Република Србија је протеклих година ратификовала најважније опште и регионалне споразуме у области људских права и забране дискриминације. Поред тога, у последњих десет година усвојени су антидискриминациони закони, чиме је изграђен добар антидискриминациони правни оквир. Као држава кандидат за чланство у Европској унији, Србија се налази у процесу усаглашавања свог законодавства с правним тековинама Европске уније.³⁹

С тим у вези, Република Србија предузима мере на даљем унапређењу нормативног оквира – како на пољу антидискриминационих прописа, тако и у области азила, породичних односа и социјалне заштите.

24 „Службени гласник РС”, бр. 45/13.
25 „Службени гласник РС”, бр. 85/05,88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09,111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16.
26 „Службени гласник РС”, бр. 94/16.
27 „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 - др. закони и 10/19.
28 „Службени гласник РС”, бр. 6/16 и 24/18.
29 „Службени гласник РС”, бр. 65/13, 13/16 и 98/16 - одлука УС.
30 „Службени гласник РС”, бр. 25/19.
31 „Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16.
32 „Службени гласник РС”, бр. 4/16.

33 Године 2010.
34 Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, 2013. године.
35 Министарство унутрашњих послова, 2013. године.
36 Министарство правде и државне управе, 2014. године.
37 https://www.unicef.org/serbia/resources_14632.html
38 Одлука Владе Републике Србије, 05 бр. 02-6733/2015, од 18. јуна 2015. године.
39 Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2015. годину.

IV

ОПШТИ ПРИНЦИПИ, СВРХА И ЦИЉЕВИ СОП-а

Потребно је да се сви учесници у заштити жртава родно заснованог насиља придржавају општих принципа⁴⁰, а то су следећи:

1. Безбедност (сигурност) жртве је приоритет у раду стручних служби.
2. Безбедност и добробит детета остварују се осигурањем безбедности и подршком аутономији ненасилног родитеља.
3. За насилно понашање одговоран је искључиво учинилац.
4. Потребно је да све интервенције узму у обзир неједнакост моћи између жртве насиља у породици и насилника.
5. Морају се поштовати потребе, права и достојанство жртве.
6. Хитност поступка се усаглашава са проценом опасности ситуације и угрожености жртве.
7. Институције, у оквиру својих улога, надлежности и мисија, одговорне су да зауставе насиље и предузму мере заштите.
8. Треба подизати стручне компетенције, планском едукацијом и афирмацијом примера добре праксе.

СОП је израђен да би се стандардизовао, уједначио и координисао рад свих учесника ангажованих на заштити миграната од родно заснованог насиља. Такође, сврха СОП-а је да пружи свим заинтересованим странама исту информацију, како би разумевање ризика којима су изложене жртве родно заснованог насиља у ванредним ситуацијама било уједначено, као и да омогући да жртве родно заснованог насиља приме одговарајућу подршку у свим ситуацијама када је то неопходно и у складу са њиховим жељама.

Главни циљ СОП-а јесте да се ускладе улоге и активности свих учесника укључених у заштиту миграната и у решавање избегличке и мигрантске кризе, да би се омогућила брза идентификација и адекватна

40

Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима.

заштита жртава родно заснованог насиља, и да би се обезбедила њихова физичка и емоционална безбедност.

Посебни циљеви СОП-а јесу следећи:

1. да се стандардизују механизми за одговор на родно засновано насиље и дефинишу улоге, задужења и процедуре којих треба да се придржавају сви учесници приликом пружања подршке жртвама родно заснованог насиља;
2. да се утврди полазиште за све учеснике на основу кога ће се утврдити и одредити приоритети у одговору на насиље; да се постигне опште разумевање сврхе, циљева основних принципа заштите;
3. да се побољша положај жртве родно заснованог насиља и обезбеди да се све радње предузете током процеса заштите чине у њеном најбољем интересу;
4. да се избегну поступци који доводе до секундарне виктимизације жртава родно заснованог насиља;
5. да се уједначи поступање свих учесника, како би они спроводили најбоље праксе и минималне стандарде усклађене с међународним смерницама.

СОП је такав приступ превенцији и помоћи у случају родно заснованог насиља који је усмерен ка жртви и заснован на поштовању људских права. СОП препоручује свеобухватне активности које треба предузети у циљу превенције родно заснованог насиља и заштите његових жртава, уз указивање на то која организација и/или институција је задужена за који поступак у оквиру четири главна сектора који пружају помоћ у случају родно заснованог насиља: здравља, социјалне заштите, безбедности и правде.

СОП није изоловани документ и треба га посматрати заједно са релевантним националним и међународним документима који се односе на родно засновано насиље, као и смерницама ИАСЦ, УНФПА, УНХЦР-а, УНИЦЕФ-а, СЗО.

ДЕФИНИЦИЈЕ ПОЈМОВА

Родно засновано насиље јесу штетни поступци извршени против воље особе који су засновани на друштвено приписаним (тј. родним) разликама између мушкараца и жена. Оно подразумева поступке који наносе физичку, полну или менталну штету или патњу, претње таквим поступцима, принуду и разне видове лишавања слободе.⁴¹

Родно засновано насиље над женама јесте насиље почињено над женом зато што је жена, односно оно које несразмерно погађа жене.⁴²

Насиље над женама означава кршење људских права и облик дискриминације над женама и представља сва дела родно заснованог насиља која доводе до или могу да доведу до: физичке, сексуалне, психичке, односно, финансијске повреде или патње за жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду или произвољно лишавање слободе, било у јавности било у приватном животу.⁴³

Сексуално родно засновано насиље је посебан тип и поткатегија родно заснованог насиља.⁴⁴

Према *Међународном систему за управљање информацијама о родно заснованом насиљу*, у ванредним ситуацијама се најчешће пријављују следеће категорије насиља:

Сексуално насиље, укључујући силовање – вагинална, анална или орална пенетрација сексуалне природе на телу другог лица без њеног, односно његовог пристанка, коришћењем било ког дела тела, односно предмета; друге сексуалне радње са лицем без њеног, односно његовог пристанка; навођење другог лица на покушај сексуалних радњи са трећим лицима без њеног, односно његовог пристанка. Пристанак мора да буде добровољан и настао као исход слободне воље лица процењене у контексту

⁴¹ Смернице за интервенцију против родно заснованог насиљау хуманитарним акцијама, страна 5, ИАСЦ.

⁴² Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011), чл. 3, ст. 1, т. д).

⁴³ Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011), чл. 3, ст. 1, т. а).

⁴⁴ Смернице за превенцију и одговор на сексуално и родно засновано насиље над избеглицима, повратницима и интерно расељеним лицима, УНХЦР, 2003.

датих околности.⁴⁵

Сексуални напад – било какав облик сексуалног контакта без пристанка који не доведе до пенетрације или не обухвата пенетрацију. Примери: силовање у покушају, као и нежељено љубљење, пипкање или додиривање гениталија и задњице.⁴⁶

Сакаћење женског полног органа је чин насиља који је усмерен на женске полне органе, те би га требало разумети и као облик сексуалног напада који је Кривичним закоником РС квалификован као кривично дело Сакаћење женског полног органа (чл. 121а).

Физички напад – чин физичког насиља које није сексуалне природе. Примери: ударање, шамарање, дављење, сечење, гурање, наношење опекотина, коришћење ватреног или било ког другог оружја за наношење повреда, напади киселином или било који други поступци који изазивају повреду, бол или неугодност.

Принудни брак – је брак склопљен против воље појединца.⁴⁷ То подразумева и **рани брак**, ако није склопљен у складу с позитивним прописима.

Ускраћивање ресурса, могућности или услуга – јесте ускраћивање пуноправног приступа економским ресурсима или недозвољавање да се неко запосли, или да сам располаже зарадом, или ускраћивање и ограничавање новца особама које нису запослене (економско насиље), те ускраћивање могућности за стицање образовања, здравствених или других социјалних услуга. Примери обухватају удовицу којој је ускраћен приступ наследству, жену чију је зараду на силу присвојио интимни партнер или члан породице, жену којој није допуштено да користи контрацепцију, девојчицу којој се не дозвољава да похађа школу итд. Ускраћивање у овом смислу не односи се на пријаве по питању општег сиромаштва.⁴⁸

Психолошко/емотивно злостављање – наношење менталног или емотивног бола или повреде. Примери: претње физичким или сексуалним насиљем, застрашивање, понижавање, наметање изолације, прогањање, узнемиравање, нежељена пажња, добацавање, гестови или писане поруке сексуалне и/или претеће природе, уништавање вољених предмета итд.

Трговина људима и сексуална експлоатација – ове две појаве представљају комбинацију различитих врста родно заснованог насиља и у ванредним ситуацијама често ескалирају.

Следе остали релевантни појмови и дефиниције:

Поверљивост – начело повезано са професијама медицинских и социјалних радника, које подразумева да пружаоци услуга штите прикупљене податке о корисницима. Прикупљене податке пружаоци услуга могу износити искључиво у случају изричитог пристанка корисника и у другим случајевима предвиђеним законом. Сви подаци у писаном облику, који подразумева и електронски облик, чувају се на такав начин да је приступ њима дозвољен само овлашћеним корисницима. У случајевима насиља, поверљивост значи и да пружалац услуге никада неће разговарати о појединостима случаја с породицом или пријатељима, или с колегама за које није неопходно да буду упознати са појединостима случаја, односно

да ће личне податке жртве (као и све податке који могу водити идентификацији конкретне жртве) делити само са другим пружаоцима услуга који непосредно учествују у подршци конкретној особи, у складу са законом, док ће са осталим актерима делити само уопштене податке који омогућавају статистичко праћење феномена, али не и идентификацију појединих жртава. Кад се ради с децом, одлуке које се тичу поверљивости података треба доносити у најбољем интересу детета.

Особе са инвалидитетом – особе са урођеном или стеченом физичком, чулном, интелектуалном или емоционалном онеспособљеношћу, које услед друштвених или других препрека немају могућности или имају ограничене могућности да се укључе у активности друштва на истом нивоу као други, без обзира на то да ли могу да остварују поменуте активности уз употребу техничких помагала или служби подршке.⁴⁹

Пристанак заснован на информацијама – добровољни пристанак особе која има законско право да да пристанак. Да би дала пристанак заснован на информацијама, особа мора да има капацитет и ниво зрелости да разуме услугу која јој се нуди, као и да буде законски способна да да свој пристанак.

Сагласност заснована на информацијама – изричито дата сагласност за учешће у услугама. За млађу децу, која су по дефиницији премлада да дају пристанак заснован на информацијама, али су довољно одрасла да разумеју и пристану да учествују у услугама, тражи се сагласност детета заснована на информацијама.⁵⁰

Обавезно пријављивање – свако мора да полицији или јавном тужиоцу без одлагања пријави родно засновано насиље или непосредну опасност од њега.⁵¹ Законом је прописана обавеза државних и других органа, правних и физичких лица да пријављују кривична дела за која се гони по службеној дужности а о којима су обавештена или за њих сазнају на други начин, под условом предвиђеним законом или другим прописом.⁵²

Психо-социјална подршка – подршка чији је циљ да заштити или промовише психо-социјалну добробит и/или да спречи или лечи менталне поремећаје.⁵³

Странац – свако лице које није држављанин Републике Србије, било да је страни држављанин или лице без држављанства.⁵⁴

Лице које тражи азил – странац који поднесе захтев за азил на територији Републике Србије, а о чијем захтеву није донета коначна одлука.⁵⁵

Избеглица – свако лице које се, бојећи се оправдано да ће бити прогањано због своје расе, своје вере, своје националности, своје припадности некој друштвеној групи или својих политичких мишљења, нађе изван земље чије држављанство има и које не жели или због тог страха неће да тражи заштиту те земље; или које, ако нема држављанство а налази се изван земље у којој је имало своје стално место боравка услед таквих догађаја, не може или због страха не жели да се у њу врати. У случају када се ради о лицу које има више од једног држављанства, израз „земља чије држављанство оно има” односи се на сваку земљу чије држављанство то лице има. Неће се сматрати да је лишено заштите земље чије држављанство оно има свако лице које, без оправданог разлога

45 Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011), чл. 37.

46 Које би се могло квалификовати као Недозвољене полне радње у смислу чл. 182 Кривичног законика.

47 Принудно закључење брака, чл. 187а Кривичног законика.

48 Закон о заштити података о личности („Сл. гласник РС”, бр. 97/2008, 104/2009 – др. закон, 68/2012 – одлука УС и 107/2012) – чл. 13. – без пристанка лица, ако је обрада неопходна ради обављања послова из своје надлежности одређених законом у циљу остваривања интереса националне или јавне безбедности, одбране земље, спречавања, откривања, истраге и гоњења за кривична дела, економских, односно финансијских интереса државе, заштите здравља и морала, заштите права и слобода и другог јавног интереса. Нови Закон о заштити података о личности, „Службени гласник РС”, бр. 87/2018 (са почетком примене од 21.08.2019. године) у чл. 12. став 1 т. 1 наводи као услов за закониту обраду података о личности то да лице на које се подаци о личности односе пристане на обраду својих података о личности за једну или више посебно одређених сврха. Међутим, у чл. 12. ст. 3 наводи се да ово не примењује на обраду коју врше надлежни органи у посебне сврхе. Као посебне сврхе чланом 6 став 3 закона предвиђа се обрада података коју врше надлежни органи у сврхе спречавања, истраге и откривања кривичних дела, гоњење учинилаца кривичних дела или извршења кривичних санкција, укључујући спречавање и заштиту од претњи јавној и националној безбедности. У том случају, сходно чл. 13 закона, обрада података, без пристанка лица на које се ти подаци односе, јесте законита, јер је неопходна за обављање послова надлежних органа и прописана је законом.

49 Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16).

50 Смернице за превенцију и одговор на сексуално и родно засновано насиље над избеглицама, повратницима и интерно расељеним лицима, УНХЦР, 2003.

51 Закон о спречавању насиља у породици („Службени гласник РС”, бр. 94/16).

52 Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12/, 104/13, 108/14 и 94/16).

53 Смернице за ментално здравље и психосоцијалну подршку у случајевима ванредне ситуације, ИАСЦ 2007.

54 Закон о азилу („Службени гласник РС”, бр. 109/07, чл. 2, ст. 1, т. 3).

55 Закон о азилу („Службени гласник РС”, бр. 109/07, чл. 2, ст. 1, т. 5).

основаног на оправданом страховању, није тражило заштиту једне од земаља чије држављанство оно има.⁵⁶ Законом о азилу је прописано да је избеглица лице које се, због оправданог страха од прогона због своје расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или припадности некој групи или због својих политичких уверења, не налази у држави свог порекла и није у могућности или због тог страха не жели да се стави под заштиту те државе, као и лице без држављанства које се налази изван државе свог претходног сталног боравка и које не може или због тог страха не жели да се врати у ту државу.⁵⁷

Мигранти у рањивим ситуацијама “су [...] особе које нису у стању да ефикасно уживају своја људска права, изложене су повећаном ризику од кршења и злостављања и које, према томе, имају право да позову повећану дужност бриге носиоца дужности.⁵⁸

Жртва одн. преживели – особа која је претрпела родно засновано насиље. На основу међународних стандарда, знања и добре праксе СОП користи два израза – „жртва” и „преживели” – за особу која је претрпела родно засновано насиље, како би се осврнуо на два постојећа аспекта – виктимизацију (такође за медицинске и правосудне сврхе) и отпорност (за психо-социјалну подршку и оснаживање).

Починилац – особа, група или институција која директно наноси или на други начин подстиче насиље или злостављање друге особе против њене воље.⁵⁹

Тортура – сваки чин којим се једном лицу намерно наносе бол или тешке физичке и менталне патње, да би се од њега или неког трећег лица добила обавештења или признања, или да би се он казнио за дело које је то или неко треће лице извршило, или за чије је извршење осумњичено, да би се то лице застрашило или извршио притисак на њега, или да би се застрашило или вршио притисак на неко треће лице, или из било ког другог разлога заснованог на било ком облику дискриминације, ако тај бол или те патње наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на његов подстицај или са његовим изричитим или прећутним пристанком. Тај израз се не односи на бол или патње које су резултат искључиво законитих санкција, неодвојиве од тих санкција или које те санкције проузрокују.⁶⁰

МИНИМАЛНИ СТАНДАРДИ ПОСТУПАЊА

Под стручним вођством УНФПА израђени су минимални стандарди поступања у борби против родно заснованог насиља у ванредним ситуацијама. Стандарди нису специфични ни за једну конкретну земљу, а односе се на мигрантску кризу после 2015. године. Овај одељак пружа смернице за збрињавање жртава родно заснованог насиља у ванредним ситуацијама, с посебним освртима на следеће:

1. Препознавање **угрожености и фактора ризика;**
2. Ширење **информисаности;**
3. Пружање **хитног одговора - прве помоћи.**

У случају да се ванредна ситуација одликује изузетно брзим преласком миграната кроз земље у региону, неопходно је указати на приоритет брзог препознавања угрожености и фактора ризика, мерама за смањивање ризика – нарочито оних који нису лични, како би се на основу тога радило на уклањању највећих претњи и препрека за безбедност, и како би се услуге које спасавају живот пружале у оквиру интегрисаног и приступачног пакета на лицу места.

СОП је инструмент који се може употребити у различитим ванредним ситуацијама, када је становништво погођено кризом, ради јачања везе између потреба за заштитом и саме заштите када услови и развој кризе отежавају пружање услуга или приступ услугама.

У наведеним ситуацијама потребно је обезбеђивању минималног пакета услуга приступати брзо, покретљиво и проактивно.

Критеријуми угрожености и фактори ризика за родно засновано насиље, који служе за препознавање случајева изложених ризику, комбинују начела заштите од родно заснованог насиља и заштите деце у ванредним ситуацијама и резултат су заједничког рада УНФПА и УНИЦЕФ-а.

56 Конвенција о статусу избеглица са Завршним актом Конференције опуномоћеника Уједињених нација о статусу избеглица и лица без држављанства (апатрида), са прилозима, сачињена у Женеви 28. јула 1951. године. Ступила на снагу 22. априла 1954. године, у складу са чл. 43 („Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори”, бр. 7/60), члан 1.

57 Чл. 2, ст. 1, т. 6) Закона о азилу („Службени гласник РС”, бр. 109/07).

58 <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/PrinciplesAndGuidelines.pdf>

59 IASC Guidelines On GBV Interventions.

60 Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака и Конвенција о елиминацији расне дискриминације („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 9/91).

1. Угроженост и фактори ризика

1.1. Угроженост

Особе које су „угрожене од родно заснованог насиља” махом су жене, девојчице и дечаци који су већ били жртве родно заснованог насиља, или им је пређено родно заснованим насиљем у њиховим земљама порекла, или у сталним и прихватним центрима, односно камповима за лица која траже азил, избеглице и мигранте, или у земљама у којима су претходно боравили на свом миграционом путу, односно особа која лако може бити физички, емотивно или психички повређена или нападнута.

Мигранти који траже заштиту у трећим земљама носе са собом тешке трауме и повреде, изгубили су њима познате механизме заштите, угрожени су у том смислу да је велика вероватноћа да ће током свог пута искусити насиље и злоупотребу својих права. Међу њима, одређени појединци су изложени још већем ризику од даље виктимизације, због родно заснованог и сексуалног насиља.

Према међународним искуствима и стандардима, као и према повратним информацијама добијеним од стране хуманитарних радника у тренутној избегличкој и мигрантској кризи у Европи и у Србији, најугроженије особе од родно заснованог и сексуалног насиља јесу:

- адолесценткиње;
- удовице, жене раздвојене од мужева или неудате жене;
- жене које путују саме са децом, без пратње супруга, ванбрачних партнера или других мушких одраслих чланова породице;
- старије жене и мушкарци;
- деца из домаћинства која воде мушкарци;
- девојчице и дечаци без пратње или раздвојени;
- припадници националних и верских мањина;
- особе са физичким и менталним инвалидитетом;
- особе нарушеног здравља (које имају тешко или хронично обољење, сексуално преносиве инфекције и ХИВ/АИДС и сл.);
- труднице и дојиље;
- особе које су већ биле изложене сексуалном насиљу (као жртве и/или сведоци, укључујући и рани брак);
- особе које су поборници одређених политичких опредељења или су у те сврхе регрутовани;
- особе другачије сексуалне оријентације и/или родног идентитета.

За ове особе постоји вероватноћа да су доживеле родно засновано насиље, као и да им прети даља виктимизација.

1.2. Фактори ризика

Фактори ризика подразумевају тренутне или раније околности због којих постоји велика вероватноћа да ће се догодити родно засновано насиље или да ће доћи до развоја болести или повреда које су последица претрпљеног насиља, нарочито када се особа измести из средине која штити њена права и уживање слобода и брани њен физички и психички интегритет.

У зависности од околности, фактори ризика могу бити: а) лични и б) спољни.

Претходна виктимизација или изложеност ризицима од родно заснованог насиља може оставити дугорочне трауме и последице по здравље жртава и зато треба што пре препознати ко су жртве насиља и радити на њиховом збрињавању.

Имајући у виду природу спољних фактора, потребно је да кључни учесници размотре које превентивне мере треба предузети да би се ризици смањили или сасвим отклонили.

Што се тиче личних фактора ризика, у већини случајева неопходна је извесна лична процена, која се

може обавити током првих разговора са избеглицама и мигрантима.

Важно је напоменути да је особа могла бити изложено родно заснованом насиљу како у прошлости, тако и у садашњости. Међутим, кад год да је била изложена родно заснованом насиљу, особа је остала са дугорочним траумама и здравственим последицама, због којих ће јој требати помоћ у било ком тренутку кад се оне открију.

Најважнији фактори ризика за изложеност родно заснованом и сексуалном насиљу јесу:

а) лични фактори ризика:

- недостатак подршке одраслих мушких чланова породице (која углавном омогућава заштиту и друштвену прихваћеност у заједници); међутим, треба имати у виду да жена може бити изложена ризику од насиља и од стране мушког члана породице, тј. да присуство мушкараца може бити и ризик од родно заснованог насиља;
- недостатак финансија;
- недостатак приступа основним потребама (храна, вода, хигијенска средства, спавање);
- недостатак одн. губитак личних исправа (у вези са личним идентитетом, родитељством, имовином);
- одређена лична својства (пол, родни идентитет, сексуална оријентација, инвалидитет и неко друго лично својство).

б) спољни фактори ризика:

- недостатак информација;
- небезбедан начин превоза, укључујући и јавни превоз, као што су возови и аутобуси, без надзора и са превеликом гужвом, приватни превоз, такси без надзора, нелегалан превоз или кријумчарење, делови пута који се прелази пешице, без надзора;
- злоупотреба моћи (притвор без основе, непружање правне помоћи);
- недовољна безбедност у сталним и прихватним центрима, укључујући и превелику гужву у санитарним просторијама, мрачне и изоловане просторије;
- непостојање засебних просторија намењених мушкарцима одн. женама, просторија посебно прилагођених деци, просторија приступачних и прилагођених особама са инвалидитетом, као и просторија у којима стручни радници могу насамо, у случају сумње, разговарати с потенцијалним жртвама родно заснованог насиља;
- недостатак контроле да ли се правило о одвојености тоалета по половима поштује, неодговарајућа родна структура особља које информисе или пружа заштиту;
- недостатак одговарајућег надзора током активности и пружања услуга у центрима, као и неодговарајуће понашање од стране хуманитарног особља;
- боравак у неформалним центрима.

Препознавање угрожености од родно заснованог насиља и фактора ризика од кључног су значаја у раду са мигрантима, како би се идентификовали они којима су потребне:

- Убрзане процедуре за минимализацију ризика (превенција и заштита);
- Убрзане процедуре које спасавају живот.

Може се десити да су неке угрожене особе мање изложене факторима ризика, што значи да им требају само превентивне мере, као што су убрзане процедуре и помоћ око транзита. Такође, неко може бити изложен факторима ризика иако није препознат као угрожена особа, тако да му неће бити потребне само превентивне мере већ и услуге прве помоћи, па чак и даље упућивање на националном и међународном нивоу, у складу са околностима случаја.

Процена ризика заснива се на доступним обавештењима и примењује се у што краћем року.

При процени ризика нарочито се води рачуна о томе да ли је могући учинилац раније или непосредно пре процене ризика учинио родно засновано насиље и да ли је спреман да га понови, да ли је претио убиством или самоубиством, поседује ли оружје, да ли је ментално болестан или злоупотребава

психоактивне супстанце, да ли жртва осећа страх и како она процењује ризик од насиља, развод или одлазак, односно одвајање од насилног партнера, ако су деца присутна, да ли су већ, или да ли би могла бити повређена, претње жртви, њеној фамилији, пријатељима, ескалација праћења, ухођења и узнемиравања жртве, њене фамилије или пријатеља, историја љубоморног понашања могућег учиниоца у односу на жртву, самоубилачке мисли и понашања жртве, историја непоштовања судских мера забране од стране могућег учиниоца, присиљавање на сексуалне односе, незапосленост и финансијски проблеми, спорови око имовине, изолација жртве (социјална или географска), невољност да напусти стан/кућу, чињеница да не зна (довољно добро) језик или да нема држављанство, одређене врсте инвалидитета или хроничних болести, трудноћа, узраст/старост жртве и други ризици

Комбинација степена угрожености и фактора ризика омогућава радницима на терену да разврстају случајеве у складу са опасношћу и вероватноћом да ће доћи до родно заснованог насиља, одређујући која је врста помоћи потребна.

Сви учесници који пружају услуге мигрантима у сталним и другим објектима намењеним за смештај тражилаца азила, као и пружаоци услуга на локалном нивоу, требају да буду свесни степена угрожености од родно заснованог насиља и фактора ризика, да буду обучени и припремљени за предузимање активности у складу са СОП-ом.

Сви хуманитарни радници требају да буду у стању да угрожене особе спроведу кроз убрзане процедуре, док они који не пружају непосредно услуге прве помоћи требају да знају како да упуте препознате случајеве ка оним учесницима који пружају специјализоване услуге.

		УГРОЖЕНОСТ	ФАКТОРИ РИЗИКА	ВРСТА РИЗИКА	НИВО РИЗИКА
РИЗИК РАСТЕ →	1.	МАЛА угроженост	МАЛА изложеност факторима ризика	Мала вероватноћа да је особа сад жртва или да је била жртва у прошлости	НИЗАК
	2.	ВЕЛИКА угроженост	МАЛА изложеност факторима ризика	Велика вероватноћа да је особа била жртва у прошлости	СРЕДЊИ
	3.	МАЛА угроженост	ВЕЛИКА изложеност факторима ризика	Велика вероватноћа да је особа сад жртва	ВИСОК
	4.	ВЕЛИКА угроженост	ВЕЛИКА изложеност факторима ризика	Велика вероватноћа да је особа сад жртва или да је била жртва у прошлости	ВРЛО ВИСОК

2. Ширење информација (дифузија/дисеминација)

Ширење информација подразумева преношење информација и пружање услуга људима тамо где они живе или проводе време. Због добро познатих препрека које су у било ком контексту у вези са родно заснованим насиљем – као што су осећање срамоте и стигме, неповерење према пружаоцима услуга, страх од поновне виктимизације и претње које угрожавају живот – пружаоци услуга треба да инсистирају на ширењу информација о услугама које пружају, на језицима које потенцијалне жртве или жртве родно заснованог насиља разумеју, да би тиме заменили традиционално пружање услуга, које подразумева да корисници траже помоћ у просторијама пружаоца.

Модел комуникације заснован на ширењу информација међу мигрантима, а нарочито међу жртвама родно заснованог насиља, захтева да се обезбеди минимални безбедни простор за комуникацију између жртава и пружалаца услуга, тако да жртве и пружаоци услуга могу насамо да разговарају у приступачном и безбедном простору.

Ширењем информација могу да се баве и медицински радници, социјални радници, психолози и активисти за људска права, као и обучени медијатори. Потребно је, такође, водити рачуна о родној структури учесника који се баве ширењем информација, да у комуникацији не би настале баријере из културних, верских или других разлога. Кад год је то могуће, треба комуницирати преко преводиоца истог пола, а у сваком случају је потребно да преводици прођу неопходну обуку, која се усредсређује на начело поверљивости.

Такође је потребно да се учесници међусобно договоре о улогама и задужењима у оквиру ширења информација, да би оно било координисано.

Учесници који се баве ширењем информација спроводе своје активности тако што се обраћају мигрантима на местима на којима се ови окупљају, успостављајући контакт једноставним питањима којима се преносе кључне поруке. Ширење информација подразумева и обавештавање о месту, начину и врстама услуга које им могу бити пружене, о последицама родно заснованог насиља и о добрим странама тражења заштите и подршке. Те поруке морају да буду срочене на такав начин да их жртве прихватају и разумеју, као и да им буде јасно да је пружаоцима услуга стало до њихове добробити. Такође, поруке морају бити пренесене на језику који оне разумеју, уз уважавање културне осетљивости.

У складу са изузетно тешким условима које жртва трпи, сви учесници треба да раде на информисању жртве тако што ће почети од пружања најједноставнијих обавештења, а то су следећа:

- о доступности здравствених услуга за жртве,
- о присуству учесника одговорних за безбедност у центру,
- о могућности да жртве затраже азил.

3. Хитан одговор – прва помоћ

Што се тиче пружања услуга прве помоћи, није битно знати да ли се виктимизација догодила недавно, у тренутној земљи транзита, или на неком другом месту и у неком другом тренутку. Временски оквир дешавања је потребно сазнати у случајевима силовања и клиничког збрињавања жртава силовања, да би се спречиле полно преносиве инфекције, ХИВ и нежељена трудноћа. Такође, благовремено препознавање ризика води ка утврђивању мера превенције и заштите жртве, као и минимализовању вероватноће да се виктимизација настави у тренутним околностима. Тај податак може бити битан и за потенцијалну идентификацију и кажњавање учиниоца родно заснованог насиља.

Прва помоћ подразумева хитну помоћ која се указује болесној или повређеној особи, особи која се налази у ризику од понављања насиља, даљег трпљења насиља или даље изложености насиљу, да би се спречило погоршање здравственог стања, чија последица може бити и смрт.

У вези са одговором на родно засновано насиље у ванредним околностима, прва помоћ подразумева да, ако жртва затражи помоћ, они који пружају помоћ у оквиру хитних интервенција треба да дају приоритет:

- хитним медицинским интервенцијама и помоћи која је у вези с полним и репродуктивним здрављем;
- пружању психолошке прве помоћи;
- специјалним мерама заштите.

Кључне активности за пружање прве помоћи мигрантима подразумевају следеће:

- пружање непосредних интервенција, укључујући, по потреби, психо-социјалну подршку;
- уз пристанак жртве (а када су жртве деца – у најбољем интересу детета), упућивање на одговарајуће услуге за подршку и правно заступање (ако је то потребно);
- праћење жртве до пружалца заштите и безбедности, социјалних, здравствених и правних услуга, као и пружање помоћи за приступ овим услугама;
- обазривост у поступању приликом тражења информација од жртве у присуству родбине или других чланова заједнице, да се не би угрозила безбедност жртве;
- одређивање, од стране свих учесника, обучених контакт особа које ће бити задужене за упућивање у оквиру система упућивања због родно заснованог насиља (две такве особе – контакт особа и особа која је у одсуству мења).

3.1. Процедура коју треба спровести приликом збрињавања жртава силовања:

Жртве требају да добију информације у непосредном разговору и/или из информативног материјала (плаката или брошура који су написани на језицима које жртве или потенцијалне жртве углавном разумеју и који су постављени на местима која су лако доступна и видљива великом броју избеглица и миграната), у коме је јасно наведено коме се и где жртва силовања може обратити за помоћ или медицински преглед. На том прегледу жртва добија обавештења о здравственој заштити, о томе како да добије здравствену заштиту и о даљем лечењу (ако је оно потребно).

Насилни чин који се одиграо пре него што је жртва стигла у Републику Србију открива се тако што га жртва сама пријављује или кад долази у пратњи члана породице или члана ОЦД. Ако се открије да се насилни чин догодио на територији Републике Србије, здравствена служба предузима непосредне кораке на терену и случај пријављује полицији, центру за социјални рад или здравственој служби која се налази у оквиру центра за смештај миграната или било којој другој установи примарне здравствене заштите.

а) Први контакт:

- здравствени радник разговара са жртвом силовања, према упутству за комуникацију (табеларни приказ дат под 3.3. – Психолошка прва помоћ);
- лекар одн. техничар препознају насиље, пратећи да ли постоји неки од клиничких показатеља насиља формулисаних у Посебном протоколу Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу;

- узимају се анамнестички подаци и обавља физикални преглед⁶¹, са могућношћу да се одећа или обућа прегледају (задрже) као доказни материјал;
- препоручује се да лекар и преводилац буду истог пола као и жртва, као и да жртва дâ приста-нак да преводилац буде ту; препоручује се и да је преводилац прошао одговарајућу обуку, која се првенствено односи на поверљивост; према жељи жртве, може бити присутна и трећа особа, осим у случају сумње да је баш та особа насилник или члан породице који ће онемогућити жртву да дâ тачне и потпуне податке важне за пружање одговарајуће обуке и заштите.

б) Прикупљање документације:

- попуњава се образац из Посебаног протокола Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу и друга уобичајена медицинска документација.

в) Процедуре после обављеног прегледа:

- лекар може упутити жртву на даље претраге, прегледе и лечење;
- ако је жртва млађа од 18 година, обавезна је пријава центру за социјални рад у складу са законом и општим и посебним протоколима којима је уређена заштита деце;
- обавезно се издаје упут и обезбеђује медицински надзор.

г) Могуће процедуре и интервенције приликом прегледа:

- повреда или ургентно стање се медицински збрињавају, примењује се таблета „дан после“ да би се спречила нежељена трудноћа код акутно преживљеног насиља, примењује се профилакса за најчешће полно преносиве инфекције, врши се тестирање (на ХИВ, хепатитис и друге полно преносиве болести), даје се препорука за даље здравствено праћење, жртва се упућује на специјалистичке прегледе, према процени лекара.

д) Обука за здравствене раднике:

- обухвата начин комуникације са жртвом сексуалног насиља одн. силовања, у складу с Посебним протоколом Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу;
- обухвата оспособљеност за уважавање културних и верских разлика;
- врши се стална обука која се односи на потребе жртава насиља и савремене приступе идентификацији и третману жртава.

ђ) Поштовање права жртве:

- прихвата се избор жртве после информисања о лечењу и обавезном поступању лекара (пријављивање Министарству унутрашњих послова, центру за социјални рад).

⁶¹ Уколико жртва одбије да буде прегледана веома је битно да здравствени радници разговарају са жртвом, да јој укажу да је због њене даље безбедности потребно да каже чега се све плаши и који су то разлози због којих не жели преглед (вероватно да то чини из страха, стида и бојазни од евентуалних последица које могу настати по њу уколико онај који насиље врши то сазна), важно је упознати је и са свим процедурама и чињеницом да може бити прегледана и по наред-би јавног тужиоца, те да се тиме може отклонити њена „одговорност“ за извршени преглед.

3.2. Хитна медицинска интервенција и заштита полног и репродуктивног здравља:

- лечење повреда;
- медицинско збрињавање жртава силовања;
- спречавање или прекидање нежељене трудноће;
- услуге после извршеног побачаја;
- превенција и лечење полно преносивих инфекција и ХИВ-а.

3.3. Психолошка прва помоћ:

Психолошка прва помоћ је превентивни поступак чија је сврха спречити погоршање и настанак дуготрајних негативних здравствених последица, да би се постигла добробит код људи погођених катастрофама и великим несрећама.

Жртве родно заснованог насиља које трпе акутни стрес и којима је потребна психолошка помоћ могу се понашати на следећи начин, одн. имати симптоме као што су:

- дрхтање, умор, главобоља, губитак апетита, болови у целом телу;
- плакање, туга, депресија, нерасположење;
- анксиозност, страх;
- „подигнут гард” и трзање на контакт;
- брига да ће се десити нешто јако лоше;
- несаница, кошмари;
- раздражљивост и гнев;
- кривица, срамота;
- збуњеност, емотивна отупелост;
- повученост или претерано мировање (особа се не помера);
- особа не одговара другима, уопште не говори, делује дезоријентисано (на пример, не зна како се зове, одакле долази и где се налази);
- особа није у стању да се брине о себи или о својој деци (на пример, не једе и не пије, није у стању да доноси ни једноставне одлуке).

Такође, жртве могу да делују и стабилно и да не испољавају наведене симптоме и начине понашања.

Жртве које трпе насиље и којима је потребна психолошка прва помоћ најчешће неће тражити никакав облик помоћи.

Од кључног је значаја да пружаоци услуга препознају симптоме акутног стреса и реагују на њих. У таквим случајевима, пружаоци услуга требају да препознају основне и/или хитне потребе жртве – укључујући и проблеме који делују незнатни и секундарни, али које сама жртва доживљава као хитне и кључне, и да благовремено одговоре на њих.

У случају да жртва позитивно реагује, пружаоци помоћи могу да јој предложи лекарски преглед или разговор са психологом. Не треба превидети да се реч „психолог” у многим културама повезује са менталном болешћу, друштвеном стигмом и осећајем срамоте. Психолог треба да буде представљен као здравствени сарадник, који је образован и уме да саслуша проблеме и може помоћи и посаветовати.

Треба, кад год је то могуће, комуницирати преко преводиоца истог пола, који је прошао одговарајућу обуку, која се првенствено односи на поверљивост.

ШТА ТРЕБА РЕЋИ И УРАДИТИ	ШТА НЕ ТРЕБА РЕЋИ И УРАДИТИ
Пронаћи мирно место за разговор (изолирана просторија, празна канцеларија и сл.) и на најмању меру свести све што разговор може ометати са стране; пожељно је да такво место буде повезано са „женским здравственим пунктом” – мобилном гинеколошком клиником.	Не започињати комуникацију на местима где се особа видно не осећа пријатно нити безбедно.
Јасно рећи да не морате слушати целу причу како бисте „поверовали”, али да је, ако то особа жели, можете чути.	Не вршити притисак на особу да Вам исприча своју причу.
Бити близу особе, али на одговарајућем растојању, у зависности од година, пола и културе.	Не додиривати особу ако нисте сигурни да је то прикладно.
Ставити особи до знања да пажљиво слушате (нпр. климајте главом или говорите „аха”).	Не осуђивати особу због нечега што је урадила или није урадила, или због тога како се осећа. Не говорити: „Не треба тако да се осећате”, или: „Треба да будете срећни што сте преживели”.
Поштовати приватност и чувати поверљивост свих информација које Вам је особа изнела, ако је то прикладно.	Не причати туђе приче. Не говорити о сопственим невољама.
Бити стрпљив, предусретљив и миран.	Не прекидати или пожуривати особу док прича (нпр. гледати на сат или говорити пребрзо).
Поштовати то како се особа осећа. Уважити тугу, бол, гнев итд. („Жао ми је. Могу да замислим колико Вам је било тешко.”). Уважити колико је тешко изразити та осећања и поделити их с другима.	Не бити пасиван или неосетљив и само чекати да особа изнесе информације.
Показати да сте свесни да се насиље догађа и да погађа људе који су изложени оружаним сукобима и расељавању, те да знате како је то тешко – нарочито женама.	Не мислити и не понашати се као да морате решити све проблеме те особе уместо ње саме.
Увек наглашавати везу између разумевања за претрпљено насиље и тегобе, и могућности да се жртва осети боље и добије помоћ.	Не давати лажна обећања или лажне наде.
У разговору се усредсредити на доступну помоћ и решења која задовољавају непосредне потребе.	Не говорити о људима на негативан начин (на пример, немојте их називати лудима или идиотима).

ШТА ТРЕБА РЕЋИ И УРАДИТИ**ШТА НЕ ТРЕБА РЕЋИ И УРАДИТИ**

Давати информације којима стварно располажете. Искрено рећи ако нешто знате или не знате („Не знам, али покушаћу да се распитам и рећи ћу Вам“).	Не измишљати ствари које не знате.
Информације пружати на такав начин да их особа може разумети – једноставно и јасно.	Не користити изразе који су сувише стручни.
Уважити снагу особе и то како је успела да преживи недаће.	Не умањивати личну снагу особе и њен осећај да је у стању да се сама брине о себи.
Допустити и разумно контролисати плач; дозволити или размотрити могућност додира ако је то прикладно (држање за руку, рука на рамену). Говорити о плакању као о нечем позитивном, као о кораку који води ка превазилажењу тог стања.	Не показивати да Вам је непријатно или да сте изненађени ако особа говори о свом стресу или злостављању које је преживела, или ако има бурне емотивне реакције.
Наглашавати да је особа безбедна током комуникације и указивања помоћи – бити свестан свих мера заштите које су могуће и расположиве у том тренутку.	Не силити особу да комуницира или даје информације ако је јасно да се осећа негодно или небезбедно.
Дозвољавати ћутање.	Не наметати вербалну комуникацију.
Отпратити особу до места где може примити даљу помоћ, ако је то тражила; информисати је о даљем упућивању ако је то прикладно и ако она то жели.	Не остављати особу пре него што сте сигурни да је њено психо-физичко стање стабилно и да је упућена на даљу помоћ – ако је то хитно и ако је она то тражила.

3.4. Специјалне мере заштите

Специјалне мере заштите јесу поступци о којима се договара на лицу места и који се прилагођавају сваком појединачном случају, с циљем да се жртва одн. особа изложена ризику удаљи од препознатих непосредних претњи и ризика од родно заснованог насиља. Те мере најчешће захтевају брзу координацију на лицу места између више заинтересованих страна, у земљи и преко границе. Жртве одн. особе изложене ризику могу да буду заштићене заједно са члановима породице у оним случајевима када би то повећало безбедност жртве и оних који од ње зависе.

Службено лице које је задужено за случај најпре мора пажљиво да процени, заједно са жртвом одн. особом изложеном ризику, како је најбоље да се особа удаљи од непосредних претњи и ризика. С обзиром на то да је безбедност жртве приоритет, у оваквим случајевима треба контактирати све релевантне учеснике, са којима ће се усагласити, договорити и спровести неопходне мере заштите.

Примери поступака који се могу сматрати специјалним мерама заштите од родно заснованог насиља јесу, између осталог, следећи:

- алтернативни превоз или превоз с пратњом преко одређених делова миграционе руте;
- убрзане процедуре;

- измештање жртве одн. особе изложене ризику из групе с којом путује (без одлагања поласка или држања те особе у засебном смештају);
- слање жртве одн. особе изложене ризику у засебан смештај под надзором (током ноћи, одмарања или чекања); то може подразумевати смештај у прихватним центрима, као и безбедан смештај у медицинским просторијама или другим за то опремљеним просторијама (сигурна кућа, склониште, матерински дом и сл.) ако је безбедност особе угрожена;
- обавештавање пружалаца помоћи и заштите у другим државама на рути кретања жртве да су одређеној особи потребне алтернативне мере заштите и убрзане процедуре;
- подршка тражењу азила у земљи;
- смештај у сигурно окружење (сигурну кућу) ако је безбедност особе угрожена.

Прву помоћ код родно заснованог насиља чине три главне области, у којима је потребно интервенисати усклађено.

а) Особа прво тражи медицинску помоћ или је на њу упућена од стране другог лица. Ако жртва одн. особа изложена ризику прво затражи медицинску помоћ или је на њу упућена од стране другог лица, обучени психолог треба да блиско сарађује са лекаром, гинекологом и медицинском сестром и да пружи помоћ. Потребно је обезбедити чекаоницу у близини мобилне гинеколошке клинике или медицинског пункта. У чекаоници треба обезбедити присуство обученог психолога, који ствара атмосферу подстицајну за тражење помоћи и спреман је да пружи психолошку прву помоћ ако је она потребна и затражена. Ако клинички збрињавају жртве силовања или препознају акутни стрес код пацијента, медицински радници ће упознати та лица да им је на располагању прва помоћ и специјалне мере заштите, и омогућиће им даље повезивање. Потребно је да на располагању буду преводиоци који ће омогућити основну комуникацију са особом која је преживела насиље.

б) Особа прво тражи психолошку помоћ или је на њу упућена од стране другог лица. Ако жртва одн. особа изложена ризику затражи прво психолошку помоћ, или ју је на ту помоћ упутило друго лице, обучени психолог (или социјални радник) обавиће неопходну комуникацију у близини гинеколошке мобилне клинике или медицинског пункта на начин из тачке а). Психолог увек наглашава везу између психолошког и физичког здравља, те подстиче жртву да затражи обе врсте помоћи, како би могла да настави путовање без ризика. Психолог је свестан доступних мера за заштиту полног и репродуктивног здравља у ванредним околностима, као и спроводивих мера заштите, и о тим мерама обавестиће жртву одн. особу изложену ризику. Психолог може да прати особу током медицинског прегледа и сусрета са службеницима за заштиту, ако је то потребно и ако је то жртва одн. особа изложена ризику то затражила.

в) Особи прво треба осигурати безбедност. Ако жртва одн. особа изложена ризику прво затражи заштиту, службеници који су одговорни за заштиту а упућени су у ризике и случајеве родно заснованог насиља препознају важност благовременог тражења интегрисаних здравствених услуга које спасавају живот (а то су услуге хитне медицинске помоћи, услуге у области полног и репродуктивног здравља и психолошка прва помоћ).

VII

ЗБРИЊАВАЊЕ СЛУЧАЈЕВА РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

Збрињавање случајева је „[м]ултидисциплинарни процес, заснован на сарадњи, који се бави проценивањем, планирањем, спровођењем, координирањем, праћењем и евалуацијом опција и услуга чији је циљ да испуне потребе појединца, и служи се комуникацијом и доступним ресурсима за промовисање квалитетних, делотворних резултата“.⁶²

Збрињавање случајева почива на следећа четири начела:

- индивидуализовано пружање услуга, засновано на изборима жртве;
- свеобухватна процена, која се користи за утврђивање потреба жртве;
- израда индивидуалног плана заштите и подршке који испуњава потребе жртве и развија се у сарадњи с њом;⁶³
- добра координација пружања услуга.⁶⁴

Циљ збрињавања за жртве родно заснованог насиља јесте да се жртва оснажи, тако што ће више знати о могућности различитих избора и што ће имати подршку у доношењу одлука заснованих на информацијама. Поред тога, циљ је и да се подигне њена свест о томе да постоје различите услуге. Збрињавање жртава родно заснованог насиља преваходно је усмерено на задовољавање здравствених, безбедносних, психо-социјалних и правних потреба након догађаја.

Током поступка, лице задужено за збрињавање случаја води рачуна о следећем:

- Сва документација у папирном облику чува се у сопственом засебном досијеу, у складу са законом и подзаконским актима.
- Сва упућивања и информације о случају прослеђени путем електронске поште морају бити заштићени и размењивани само између учесника задужених за збрињавање случаја.
- Одржава се поверљивост и безбедност информација. Оригинални примерци попуњених формулара са почетним исказима и пристанком морају да се чувају у одговарајућим канцеларијама, у ормарићима који се закључавају. Сви формулари који садрже информације на основу којих ће извршити идентификацију, укључујући формулар са пристанком, чувају се одвојено од формулара са исказом, који је шифрован и садржи детаље догађаја.
- Попуњени формулари са исказом никада не смеју да се преносе или размењују, да би се сачувала безбедност, сигурност и поверљивост информација, осим ако је извршено кривично дело, када се по налогу тужиоца достављају сви докази. Осим тога, ако не постоји сагласност и пристанак лица да се подаци који се на њега односе деле с другима, ти подаци се могу размењивати и делити искључиво ако је то законом прописано и под условима прописаним законом.
- Сви досијеи у папирном облику чувају се на безбедном месту, у ормарићу који се закључава. Просторије које садрже информације у штампаној или електронској форми морају се безбедно закључати када их запослени напусте. Сви запослени морају да разумеју зашто је важно водити рачуна о томе ко улази у просторије у којима раде.

1. Обелодањивање насиља

Родно засновано насиље мора се обелодањивати пажљиво, уз смањивање могућности за секундарну виктимизацију и пуно поштовање достојанства особе и поверљивости података о њој.

Неке жртве родно заснованог насиља бирају да не обелодане насиље и да не потраже помоћ. До тога долази из следећих разлога:

- из упорне наде да ће злостављање престати;
- из уверења да је злостављање жртвин лични проблем;
- из уверења да је жртва сама изазвала злостављачко понашање;
- због стигматизације и срамоте;
- из уверења да се у вези с тим ништа не може урадити;
- из уверења да лице или орган који пружају помоћ не могу да помогну;
- због непрестаног присуства насилника;
- из страха од последица обелодањивања, као што су ескалација насиља, раздвајање породице, одузимање деце;
- због економских последица раздвајања.

Мигранти се сусрећу са додатним препрекама за обелодањивање насиља, укључујући и следеће:

- страх да ће, ако напусти везу, изгубити правни статус лица које тражи азил или статус лица коме је одобрена супсидијарна заштита или уточиште;
- недостатак свести о својим правима у страниој земљи;
- друштвену изолацију услед емоционалне зависности жртве од насилника.

⁶² Аустралијско друштво за збрињавање случајева, 1998, као што је наведено у ИРЦ, 2012, стр. 70.

⁶³ Овај план израђује се у складу са чл. 31 Закона о спречавању насиља у породици. Израђује га група у чијем саставу су јавни тужилац, радник центра за социјални рад и надлежни полицијски службеник, као стални чланови, а у изради учествују и представници здравствених, образовних установа, организације цивилног друштва и жртва, уколико то жели, а то дозвољава њено емотивно и физичко стање. Ако жртва не учествује у изради плана обавезно је да буде обавештена о његовој садржини. Овај план је шири појам и у себи садржи и план мера услуга који израђује центар за социјални рад, као и безбедносни план који са жртвом израђује центар за социјални рад или организација цивилног друштва која пружа подршку жртви насиља у породици или жртви кривичног дела из чл. 4 ст. 1 Закона о спречавању насиља у породици.

⁶⁴ Прилагођено из ИРЦ, 2012.

Обелодањивање захтева поверење у особу којој се обелодањује да је насиље извршено.

Да би се особа која жели да обелодани родно засновано насиље осећала безбедно и уверено да правилно поступа, потребно је:

- **слушати** – слушање значи да особи пружате прилику да подели своје искуство сопственим речима и сопственим темпом; потребно је не прекидати особу и не постављати јој превише питања; није потребно испуњавати сваки тренутак тишине у разговору; ако оставите довољно времена и простора за разговор, особа ће осетити да има вредност и подршку;
- **не осуђивати** – важно је не осуђивати особу; није добро постављати питања која указују на то да осуђујете ситуацију; не вршите притисак на особу да напусти насилну везу, јер то може имати негативне последице, укључујући ризик од физичког напада;
- **показати жртви да јој верујете** – важно је да жртва зна да јој верујете; поверење се може стећи реченицама попут „то Вам је сигурно било страшно“;
- **подржати жртву да обелодани насиље** – жртва може осећати кривицу и сумњати у себе; потребно је наглашавати да је храбра и снажна што је предузела одговарајуће кораке;
- **наглашавати да је насиље неприхватљиво** – указати жртви да је насиље неприхватљиво и охрабривати је да га обелодани, водећи рачуна да се то не протумачи као осуђивање;
- **наглашавати поверљивост** – поверљивост у вези са обелодањивањем родно заснованог насиља од кључног је значаја;
- **упућивати на одговарајуће организације за подршку** – постоје бројне организације цивилног друштва које раде на заштити миграната, као и жртава родно заснованог насиља; полазећи од потреба жртве, неопходно је препознати ком релевантном учеснику прво упутити жртву.

2. Информисање жртве о процедурама

Пружалац услуга мора да информише жртву⁶⁵, на језику или знаковима које жртва разуме (знаковни говор, слике, писане информације, усмене информације итд.), о следећем:

- о свим могућностима које су на располагању;
- о томе да ће информације (уз пристанак жртве) бити размењене са другим учесницима у циљу пружања других услуга;
- о томе шта ће се тачно догодити када жртва пристане да прихвати друге услуге;
- о предностима и манама услуга;
- о томе да жртва има право да одбије услугу;
- о ограничењима поверљивости.

Када је реч о жртвама сексуалног насиља, понекад је потребно много времена да би се стекло њихово поверење.

У оквиру поступка збрињавања, пристанак заснован на информацијама представља континуирани процес, што подразумева да је жртву током целог поступка потребно информисати и с њом разговарати.

VIII

ПРОЦЕДУРЕ И ЗАДУЖЕЊА У ОДГОВОРУ ПО СЕКТОРИМА

Основна начела за све поступке:⁶⁶

- обезбедити пуну сарадњу и међусобну помоћ свих учесника у превенцији и заштити од родно заснованог насиља; ово начело подразумева размену анализа ситуације, информација и процена, да би се избегло понављање или преклапање процедура и обезбедило да сви учесници једнако разумеју ситуацију;
- успоставити и одржавати координиране мултисекторске и међуорганизацијске активности за превенцију и заштиту од родно заснованог насиља;
- ангажовати заједницу у промовисању родне равноправности и поштовања права жена и девојчица;
- омогућити равноправно и активно учешће жена и мушкараца, девојчица и дечака у процени, планирању, спровођењу, праћењу и вредновању програма у заједници;
- уводити интервенције у случају родно заснованог насиља у све секторе, као и у све програме који се спроводе у заједници;
- обезбедити одговорност на свим нивоима;
- сви запослени и волонтери укључени у превенцију и заштиту од родно заснованог насиља, укључујући и преводиоце, морају се придржавати кодекса којим се утврђују стандарди понашања.

Основна начела у раду с појединачним жртвама:

- безбедност жртава родно заснованог насиља и њихових породица;
- поверљивост података о жртвама и њиховим породицама;
- поштовање интегритета и достојанства жртве;
- забрана дискриминације.

65

Ова обавеза произилази из чл. 29. Закона о спречавању насиља у породици.

66

Инструменти за брбу против родно заснованог насиља и успостављање стандардних оперативних процедура за родно засновано насиље, Радна група ИАСЦ за род и хуманитарне акције, 2008.

У раду с децом жртвама родно заснованог насиља, ако се одлука доноси у име детета, она треба да буде заснована на најбољем интересу детета, уз учешће и уважавање мишљења детета у доношењу одлука, у зависности од узраста детета, у складу са законом и општим и посебним протоколима.

1. Медицинска помоћ

Медицинско збрињавање жртава родно заснованог насиља је приоритет. У свим фазама поступка медицинског збрињавања потребно је жртвама пружити информације о медицинским процедурама, као и обезбедити доступност услуга здравствене заштите и приступ тим услугама.

а) Прикупљање и размена података

У току прикупљања и размене података потребно је:

- поштовати жеље жртве – жртва има слободу избора (да ли ће тражити помоћ, какву врсту помоћи и од које организације одн. институције);
- пружити жртви све информације о одговарајућим медицинским услугама, приступачности и доступности услуга, о томе како контактирати медицинске установе или медицинске тимове који раде на терену, и понудити личну помоћ у том процесу и помоћ преводиоца, ако је таква помоћ могућа, и препустити жртви да донесе одлуку засновану на информацијама о томе с ким ће, како ће, и које ће податке о родно заснованом насиљу поделити;
- прикупљати податке, водити документацију и размењивати информације, уз поштовање достојанства жртве родно заснованог насиља и поверљивости података о њој, у складу са законом.

б) Поступање са жртвом – преглед:

- правилно заведен и свеобухватан преглед (укључујући генитални), извршен од стране здравственог радника;
- у случају силовања, правилно заведен и свеобухватан преглед (укључујући генитални), уз документацију о повреди, извршен од стране лекара и форензичког стручњака, уз обезбеђивање хитне контрацепције и терапије за профилаксу полно преносивих инфекција, укључујући и ХИВ;
- благовремено лечење свих повреда и даље упућивање по потреби;
- емоционална подршка жртви и њеној породици или пратиоцима.

в) Деца жртве родно заснованог насиља:

- укључити раднике на терену који су стручни у области заштите деце;
- преглед врше здравствени радници;
- осигурати безбедност;
- упутити дете на услуге усмерене ка деци.

г) Пратеће процедуре

- У случају силовања или тешког родно заснованог насиља сексуалне природе, упутити жртву полицији на форензички преглед, уз претходну сагласност жртве. Размотрити могућност заједничког обављања медицинског и форензичког прегледа увек када је то могуће, да би се жртва мање додатно трауматизовала.

2. Психо-социјална помоћ

У периодима кризних ситуација, психо-социјална помоћ је неизоставни део прве помоћи људима у новонасталој ситуацији.

Родно засновано насиље је велики ризик за опште ментално здравље жртве и може да изазове веома озбиљне проблеме, укључујући непрекидни осећај страха, срамоте или кривице, а може довести и до развоја обољења као што су посттрауматски стресни синдром, депресија и анксиозност, поремећаји у спавању и исхрани и психотични поремећаји. Неке од жртава привидно превладају трауму (и у стању су да функционишу без видљивих већих проблема) несвесним активирањем механизма одбране, као што су заборављање, порицање и дубоко потискивање трауматичног догађаја који су преживеле, али је свим жртвама потребна додатна подршка да би могле да наставе да функционишу у животу. Такође, чланови породице жртве родно заснованог насиља могу да проживљавају читав низ негативних емоција, због чега је и њима потребно пружити подршку.

Негативне психолошке и социјалне последице родно заснованог насиља треба третирати обазриво и тиме могу да се баве искључиво за то обучени здравствени радници и посебно обучени и квалификовани волонтери. Такође, посебну пажњу треба обратити на психо-социјалну помоћ деци жртвама родно заснованог насиља. Та помоћ треба да буде прилагођена деци и треба да је пружа здравствени радник са адекватним образовањем за рад с децом.

а) Прикупљање и размена података

У току прикупљања и размене података потребно је:

- пружити жртви сва обавештења о одговарајућим психолошким процедурама и њиховим ограничењима, приступачности и доступности услуга, као и о томе како контактирати релевантне пружаоце услуга, и понудити личну помоћ у том процесу и помоћ преводиоца, ако је таква помоћ могућа, и препустити жртви да сама донесе одлуку засновану на информацијама о томе како ће, с ким, и које податке о родно заснованом насиљу поделити;
- прикупљати податке, водити документацију и размењивати информације уз поштовање достојанства жртве родно заснованог насиља и поверљивости података о њој, у складу са законом;
- поштовати жеље жртве – жртва има слободу избора (да ли ће тражити помоћ, какву помоћ и од које организације одн. институције).

б) Поступање са жртвом – саветовање:

- пре пружања овог вида помоћи потребно је упознати се са основним начелима пружања психо-социјалне помоћи жртвама родно заснованог насиља;
- психолошку прву помоћ, процену сигурносних ризика, индивидуално и групно саветовање пружа за то обучен пружалац услуга;
- под условом да за то има времена, предузимати активности којима је сврха повећања осећаја ефикасности и укључености у односе с другим људима у заједници;
- пружати емоционалну подршку жртви и њеној породици или пратиоцима.

в) Деца жртве родно заснованог насиља:

- процену врши за то обучени стручни радник центра за социјални рад;
- осигурати безбедност;
- упутити дете на услуге усмерене ка деци.

г) Пратеће процедуре

У случају тешке трауме упутити жртву на пружаоце услуга заштите менталног здравља и, по потреби, психијатру, ако треба размотрити увођење фармаколошке терапије. Фармаколошку терапију може да уведе само специјалиста психијатрије, који о томе одлучује сам, на основу стручне процене.

3. Безбедност

Први и најважнији проблем за све жртве родно заснованог насиља јесте безбедност. Главну улогу у осигуравању безбедности имају државни органи, у складу са законом.

а) Прикупљање и размена података

У току прикупљања и размене података потребно је:

- жртве родно заснованог насиља збринуте поверљиво, правовремено и адекватно;
- да особе које пружају тај вид заштите буду родно осетљиве, способне да разумеју и прикупе родно осетљиве информације;
- пружити жртви сва обавештења о одговарајућим сигурносним процедурама, роковима, могућностима, као и свим ограничењима, недостацима или изазовима у пружању заштите;
- пружити жртви сва обавештења о одговарајућим сигурносним процедурама, о приступачности и доступности услуга, као и о томе како контактирати релевантне установе, и препустити жртви да сама донесе одлуку засновану на информацијама о томе да ли жели да у овом тренутку прихвати услуге или не;
- обезбедити жртвама телефонске линије на којима ће непрекидно моћи да пријаве насиље;
- прикупљати податке, водити документацију и размењивати информације, уз поштовање достојанства жртве родно заснованог насиља и поверљивости података о њој, у складу са законом.

б) Поступање са жртвом:

- обезбедити алтернативни смештај одн. сигурну кућу;
- жртви родно заснованог насиља осигурати безбедност и психолошку сигурност; позвати надлежну полицијску управу, укључити месно надлежни центар за социјални рад, ако је потребно укључити тужилаштво и суд, обезбедити приступ услугама здравствене заштите;
- ако за то има времена, предузимати активности којима је циљ да жртва поврати осећај сопствене вредности и укључености у односе с другим људима у заједници;
- жртви и њеној породици или пратиоцима пружити психолошку подршку.

в) Деца жртве родно заснованог насиља:

- процену најбољег интереса детета врши за то обучени стручни радник центра за социјални рад;
- насилнику се изричу мере у складу са законом;
- дете се упућује на услуге усмерене ка деци.

г) Пратеће процедуре:

У случају раздвајања породице договорити време посете, по потреби.

4. Правна помоћ⁶⁷

Жртвама родно заснованог насиља потребна је правна помоћ (правно саветовање, заступање), нарочито ако **жртва жели** да поднесе кривичну пријаву против насилника или тужбу за мере заштите од насиља у породици, или јој је потребна правна помоћ у поступку азила.

а) Прикупљање и размена података:

- потребно је да особе које пружају овај вид заштите буду родно осетљиве, способне да разумеју и прикупе родно осетљиве информације;
- где год је могуће, објавити број телефона на који се насиље може пријавити, а мигрантима омогућити приступ бесплатним телефонским услугама за случајеве пријављивања насиља, на језику који разумеју;
- обавестити жртву о законским процедурама и услугама и очекиваним роковима и о њиховим ограничењима, као и о приступачности и доступности услуга, укључујући контакт податке релевантних установа и ОЦД-а које пружају услуге помоћи жртвама родно заснованог насиља, на језику који оне разумеју, и препустити жртви да донесе одлуку засновану на информацијама о томе да ли жели да у овом тренутку прихвати правне услуге или не;
- обезбедити жртвама телефонске линије путем којих ће непрекидно моћи да пријаве насиље на језику који разумеју;
- прикупљати податке, водити документацију и размењивати информације, уз поштовање достојанства жртве родно заснованог насиља и поверљивости података о њој, у складу са законом.

б) Поступање са жртвом:

- обезбедити преводиоце, пожељно истог пола, који су прошли одговарајућу обуку;
- пружити информације о мерама заштите, у складу са законом;
- пружити информације о судским поступцима и поступку азила, укључујући и очекиване временске рокове.

в) Деца жртве родно заснованог насиља:

- процену најбољег интереса детета врши центар за социјални рад;
- старијој деци пружити савете о могућности сведочења на суду и укључити их у доношење одлука.

г) Пратеће процедуре:

- успоставити везу са установама социјалне заштите;
- у случају раздвајања породице, договорити време посете, по потреби.

5. Поступање полиције у случају родно заснованог насиља

Први услов адекватног одговора на насиље јесу брзе, ефикасне и координиране процедуре у случајевима насиља, које заустављају насиље, штите жртву од даљег насиља и омогућавају адекватну законску и психо-социјалну помоћ.

Полиција је (уз јавно тужилаштво) преваходно репресивни државни орган који у случајевима родно

67

Закон о бесплатној правној помоћи (примена почиње у октобру 2019. године)

заснованог насиља има обавезу да жртви насиља пружи заштиту и да истовремено предузима мере према учиниоцима насиља и то не само када су остварена обележја кривичног дела, већ и када постоји насиље ниског интезитета или непосредна опасност од њега.

6. Кривично гоњење

Жртва пријављује да жели да обави поверљив разговор на главном полицијском шалтеру у центру за азил или другим објектима намењеним за смештај тражилаца.

Након што је пријављено кривично дело везано за родно засновано насиље, полиција поступа на основу те пријаве: полицијски службеник узима изјаву од жртве и прибавља информације релевантне за истрагу кривичног дела.⁶⁸

Разговоре са жртвама кривичних дела у вези са родно заснованим насиљем, као и са свим сведоцима, обављаће полицијски службеници који су похађали обуку за ту врсту разговора. Кад год је то могуће, разговор ће обављати особа која је истог пола као и жртва.

Надлежни полицијски службеник сачињава извештај о пријему кривичних пријава и у складу са законом прикупља чињенице и друге информације (нпр. од здравствених радника), и о томе обавештава јавног тужиоца.

Јавни тужилац упућује на то које доказе треба прикупити у току процеса. На тај начин, жртва може у било ком тренутку да докаже да је инцидент био пријављен и да затражи да се докази проследи у било коју земљу у којој би она желела да пријави злочин.

Полиција предузима радње из своје надлежности без одлагања, чак и ако медицински извештај није сасвим спреман.

Ако су испуњени законски услови, полиција по налогу јавног тужиоца лишава слободе и задржава осумињиченог, а затим подноси кривичну пријаву јавном тужиоцу и доводи осумњиченог на саслушање, када од стране јавног тужиоца може бити стављен и предлог судији за претходни поступак да се према осумњиченом одреде неке од мера за обезбеђење његовог присуства, у складу са Закоником о кривичном поступку.

7. Поступак азила

Потребно је жртву обавестити о правима и обавезама у вези с поступком азила. Лице које тражи азил може да користи бесплатну правну помоћ и заступање од стране УНХЦР-а и ОЦД-а чији су циљеви и деловање усмерени на пружање правне помоћи тражиоцима азила. Такође, треба се, према околностима, заложити за то да такви захтеви имају приоритет у поступку азила и остварити сарадњу са Канцеларијом за азил, да би се жртви обезбедио боравак на приватној адреси ако за тим у конкретном случају постоји потреба.

⁶⁸ Ако је у питању кривично дело из чл. 4 ст. 1 Закона о спречавању насиља у породици, полицијски службеник је дужан да о овоме обавести и надлежног полицијског службеника, а овај по обавези случај износи на састанак групе за координацију и сарадњу, којој председава јавни тужилац.

КООРДИНАЦИЈА

Координација је усклађена мултисекторска акција више учесника који поступају у области здравства, правосуђа, социјалне заштите, просвете, људских права, безбедности, као и у другим областима које су важне за спровођење поступака превенције и заштите миграната од родно заснованог насиља. Она је основни услов за делотворну превенцију и заштиту избеглица и миграната од родно заснованог насиља.

Координација се врши у складу са законом и усвојеним протоколима.

Да би заједнички деловали у превенцији родно заснованог насиља и заштити миграната који су жртве таквог насиља, учесници, чланови групе за координацију и сарадњу, су укључени у поступак пружања помоћи, збрињавања и заштите на редовним или ванредним састанцима⁶⁹ ради предузимања мера заштите и подршке и решавања конкретних случајева кроз индивидуални план заштите и подршке жртви.

⁶⁹ Мултисекторска сарадња је обавезна и регулисана је Законом о спречавању насиља у породици (одредбе чл. 24-26 закона) кроз рад групе за координацију и сарадњу. Међутим, важно је истаћи, да је у комплексним случајевима целисходно организовати и конференцију случаја која је предвиђена Општим протоколом, који није дерогиран поменутиим законом.

ПРЕВЕНЦИЈА

Узроци родно заснованог насиља су дубоко укоренењени у друштву – у културним нормама родне не-равноправности и дискриминације. Зато спречавање родно заснованог насиља захтева промене у родним односима унутар друштвено прописаних улога, одговорности, очекивања, ограничења, могућности и привилегија које су појединцима у друштву додељене на основу њиховог пола. Стога превентивне активности треба организовати тако да њихов циљ буде промена друштвено-културних норми, што ће изазвати и промене у ставовима и понашању.

С обзиром на то да су у контексту миграција превентивне активности усмерене на потенцијалне почи-ниоце, потенцијалне жртве и оне који им могу помоћи, активности на превенцији родно заснованог насиља морају да обухватају саме мигранте, хуманитарно особље и све пружаоце помоћи, држављане земље домаћина и државне органе.

Превентивне мере могу да се разликују од земље до земље и од ситуације до ситуације. Међутим, најважније мере и активности за превенцију родно заснованог насиља утврђене су и прописане међународним стандардима.

У контексту миграција, веома важну улогу међу превентивним активностима има осмишљавање адекватних услуга подршке и објеката за мигранте. Нарочито је важно да се том приликом води рачуна о следећем:

- да су укључени сви потребни учесници;
- да су свим одраслим мигрантима обезбеђене регистрационе картице;
- да су избеглице и мигранти обавештени о својим правима и обавезама;
- да је у планирање и спровођење активности укључена заједница, нарочито девојчице и жене;
- да се спроводе програми намењени репродуктивном здрављу;
- да се спроводе програми безбедности и сигурности;
- да се води рачуна о популацији домаћина;

- да је у свим фазама планирања и спровођења програма обезбеђено разумевање и поштовање родних питања.

Потребно је да лица која учествују у поступку превенције и заштите од родно заснованог насиља миграната прођу одговарајуће обуке за поступање са жртвама родно заснованог насиља, да би у тим случајевима реаговали на одговарајући начин и пружали жртви ефикасну заштиту, помоћ и подршку.

Да би се заједница ангажовала на пружању подршке и активно учествовала у заштити и помоћи жртвама родно заснованог насиља, учесници могу да предузму следеће кораке:

- јачање организација које делују у заједници;
- успостављање услуга за децу и породицу, омладинских и женских центара који пружају мулти-секторске услуге женама и деци;
- спровођење активности за повећање обавештености о заштити деце, међу децом и родитељима одн. старатељима;
- спровођење активности за повећање обавештености о родно заснованом насиљу међу женама, мушкарцима и децом;
- ангажовање мушкараца и дечака на спречавању насиља;
- коришћење уметности, друштвених мрежа и масовних медија за повећање информисаности и подстицање дијалога о превенцији насиља.

XI

ЕВИДЕНЦИЈА, ПОДАЦИ, ПРАЋЕЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА

1. Сврха евидентирања и прикупљања података

Постојање података и приступ стручним интерпретацијама прикупљених података (квалитативним и квантитативним) од кључног је значаја за боље планирање иницијатива за превенцију и заштиту избеглица и миграната од родно заснованог насиља.

Поред циља да се унапреде информације и да се боље разуме родно засновано насиље у ванредним ситуацијама, прикупљањем података и анализама треба да се постигне и следеће:

- да се подрже релевантни учесници на терену у прикупљању основних и кохерентних информација о родно заснованом насиљу у ванредним ситуацијама;
- да се осигура безбедно и поверљиво управљање подацима, у складу са законом и најбољом међународном праксом;
- да се информације везане за родно засновано насиље прикључе националном систему за прикупљање података;
- да се осигура доношење одлука заснованих на подацима, координацији и потребама;
- да се омогући сабирање података и тематско извештавање о родно заснованом насиљу у ванредним ситуацијама;
- да се подигне свест донатора, агенција УН и других међународних учесника о томе шта је још потребно предузети да би се унапредила превенција и заштита миграната од родно заснованог насиља.

2. Евидентирање пријављеног насиља

Учесници у систему превенције и заштите миграната од родно заснованог насиља прикупљаће и чувати, у складу са законом, идентификујуће податке и информације прикупљене током саветовања и у каснијим фазама збрињавања жртава.

Лица задужена за прикупљање података од жртве требају да буду одговарајуће обучена о томе какве податке да прикупљају и како да поступају у складу са водећим начелима.

3. Праћење

Да би се унапредила поступања у случајевима превенције и заштите миграната од родно заснованог насиља, учесници у чијој је надлежности поступање у овим случајевима пратиће примену СОП-а, као и ефекте поступања.

4. Реализација

Упознавање са СОП-ом. Сви учесници у поступку превенције и заштите миграната од родно заснованог насиља упознаће запослене са садржајем СОП-а и активностима које треба да спроведу у његовој примени и праћењу.

Обучавање за примену СОП-а. Сви учесници у поступку превенције и заштите миграната од родно заснованог насиља обезбедиће, у складу са својим могућностима, одговарајуће обуке својих запослених за примену СОП-а, као и одговарајуће обуке за поступање са жртвама родно заснованог насиља, да би у тим случајевима реаговали на адекватан начин и пружали ефикасну заштиту, помоћ и подршку жртви.

www.minrzs.gov.rs
www.unfpa.org

